

საქართველოს
განმანათლებლები

საქართველოს განმანათლებლები

№ 8

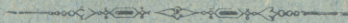
მთავრობის დასახმარებელი

1911

შინაარსი.

I—ძილი.—ქანდაკებს დრიურისა	1
II—ყანა,—ლექსი, ვაჟა-ფშაველასი	3
III—ციცინათელა,—მ. კლიმისშვილისა	6
IV—მზის შვილი,—გ. აბაშიძისშვილისა	13
V—ია,—ლექსი, გ. ქუჩიშვილისა	31
VI—საუკეთესო განძი,—(თარგმანი) ელენე ანტონოვსკისა	17
VII—ერთი მამის სურათი,—(ფრანგულით) X-ისა	22
VIII—ორი მხატვარი,—შემდეგი (თარგმანი) დ. ავალიანისა	31
IX—ქანეთი და ქანები—(გერმანული წერილი) ი. ვიფ- შიძისა	40
X—ზოვის სიმღერა,—შარტრესისა, (თარგმ.) ნ. წუწუნავასი	48
XI—ტროადის ომი,—აღ. მიქაბერიძისა	59
XII—ნარევი, ნ -ისა	63
XIII—ანდაზები და რებუსი	64

ნაპაღ უღი

ქართული
კულტურა

საქმავფვილო უზრნალი

ფელიწალი მუფვილა.

აგვიტო, 1911 წ.

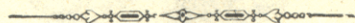

დილი. — ქანდაკება დრიურის.

შინაარსი.

I—ძილი.—ქანდაკება დრიურისა	1
II—ყანა, — ღექსი, ვაჟა-ფშაველასი	3
III—ციცინათელა, — მ. კლიმიაშვილისა	6
IV—მზის შვილი, — კ. სააშისბერელისა	13
V—ია, — ღექსი, გ. ქუჩიშვილისა	31
VI—საუკეთესო განძი, — (თარგმანი) ელენე ანტონოვსკისა	17
VII—ერთი მამის სურათი, — (ფრანგულით) X-ისა	22
VIII—ორი მხატვარი, — შემდეგი (თარგმანი) დ. ავალიანისა	31
IX—ქანეთი და ქანები — (ეტნოგრაფიული წერილი) ი. ყიფ- შიძისა.	40
X—ზღვის სიმდიდრე, — ზორეცკისა, (თარგმ.) ნ. წუწუნავასი	48
XI—ტროადის ომი, — ალ. მიქაბერიძისა	59
XII—ნარევი, ნ - ისა	63
XIII—ანდაზები და რებუსი	64

ყ ა ნ ა.

ანა, რა ყანა მოსულა!
 როგორც ზღვა, ისე ღელავდა;
 მორწყული დილის ნამითა,
 ოქროს ფერადა ელავდა.
 ჯეჯილობაში დაჩაგრულს,

დღეს ვერავინა სთელავდა.
 უცდიდა პატრონის ნამგაღს,
 იმის ნელის ხმით მღერასა, —
 სეთურიანთ ოჯახის
 დიდს და პატარას, ყველასა —

ცოცხლების მაცოცხლებელი
 და დამმარხველი მკვდრებისა;
 ფულსაც ის აძლევს პატრონსა,
 პურიც იმისგან ცხვებისა.
 ოფლს უხარნია დაღვრილსა
 მამულზე პატრონისასა:
 ერთი ათასად ქცეულა,
 რაც დათესილა, იმასა.
 მაგრამ ეს ოფლი არ კმარა
 რომ ყანა იქცეს პურადა:
 ახლა სჭირია პატრონი, —
 მოიმკას ვაჟაკურადა,
 ღამე დღედ გადააქციოს,
 დღე დაღამოს შრომითა,
 რომ შეიტანოს ბედელში
 მონაღვაწევი ომითა.
 მჭრელმა არ გასკრას, ან სეტყვამ
 გარეგვნოს, ვატიალოს,
 საჭირო არი დროზედა
 ნამგალი დაატრიალოს.
 მარტოკა პატრონს ახარებს
 პურიანობა ყანისა?
 არა, ალაღებს სხვასაც ბევრს
 კარავ-საბანი ჩაღისა:
 მწყერიც იქ ბუდობს, დალღაცა,
 უჩინრად უცხო თვალისა;
 იქვე დაჩეკეს ბარტყები,
 შექმნეს ოჯახი თავისა.

ნეტავი იმათ, მანამდე
 ყანა მინდორში ჰყვავისა!..
 რა შეაწუხებს ფრინველთა,
 პურიც შინა აქვთ, წყალიცა?!
 მიმინოც ვერას დააკლებს,
 ვერ დაინახავს თვალითა...
 როს მოიმკება, მაშინ-კი
 აცრემლებათ თვალია,
 აიყრებიან იქიდან,
 დაეფუშებათ გალია...
 ნაბჯაში მღერის მარტოკა
 თაე-შოსაკვდავი კალია...

ვაჟა-ფშაველა.

ციცინათელა.

(სურათი.—უძღვნი ე—ნეს)

აფხულის უმთვარო საღამო იყო, ახლად შებინდებული. სოფელი ჯერ არ მიბინარებულიყო. კარმიდამოებზე ჯერ კიდევ ხალხი ირეოდა, ხოლო აქა-იქ სანათის შუქი მოსჩანდა. სოფლის განაპირას, ფერდობის თავ-

ში, ერთ სახლის წინ, ბელლის გვერდით გრძელ კუნძზე ბლომად ხალხი ისხდა და დღიურ ქირ-ვარამისას ლაპარაკობდნენ. აქ იყვნენ შეგროვილნი სამიოდ ოთხი ოჯახის ახლო მეზობლების ქალ რძალი და მამაკაცები.

იქვე, მათგან ცოტა მოშორებით, ფერდობის პირზე ბავშვების ჟრიაბული იდგა. ბავშვები კეკე-მალულობასა თამაშობდნენ და თავიანთი წკრიალა ხმებით, სიცილ-ხარხარით ავსებდნენ არემარეს. პატარა ელენე ბავშვების თამაშობაში არ ერია და მარტოკა დახტუნაობდა თავის თავად, ხან ერთ ჯგუფს შეუერთებოდა ბავშვებისას, ხან მეორეს.

— ელენე, ელენე, შეხედე, რა ლამაზი ციცინათელა მიფრინავს შენ ზურგთ-უკან!—დაუყვია თამაშობაში გართულმა საბედამ, რომელმაც პირველად შეასწრო თვალი ციცინათელას, და ისევ ჩაერია თამაშობაში.

ელენეს საშინლად უყვარდა ციცინათელები და მათი დევნა. საბედის ხმაზე მარდად შემოტრიალდა და რა შეასწრო თვალი ღამის წყვდიადში მოელვარე მწერს, გამოედევნა უკან. ციცინათელა ფერდობზე დაეშვა; ხან აქ გაიელვებდა და ხან იქ, თითქოს განგებ ბავშვის გატყუება უნდაო. ელენე ხტუნაობით მისდევდა უკან. სადაც მწერი გაიელვებდა, ისიც იქით გაექანებოდა.

ამსობაში ბავშვმა შეუმჩნევლად ჩაირბინა ფერდობი, დაშორდა მოთამაშე ტოლ-ამხანაგებს. ძირს, რუს პირზე, ბუჩქებში ბევრი ციცინათელები ირეოდნენ. ახლა-კი ბავშვს ყველაფერი გადაავიწყდა.

ზემოდ ბავშვები თამაშობას მორჩნენ. მათი ხმა აღარ ისმოდა. უფროსები სახლებში წავიდ-წამოვიდნენ და ბავშვებსაც დაუძახეს.

ელენე ყველასათვის შეუმჩნეველი დარჩა. იმისა დედა გართული იყო მუსაიფში თავის რძალთან. ელენე ბავშვებში ეგულებოდა და იმედი ჰქონდა—როცა ბავშვს ძილი მოერეოდა, თითონ მონახავდა დედას. ელენე-კი ამ დროს გაცხარებული დასდევდა ციცინათელებს. გადახტა რუხე, გაირბინა დაბალ ბუჩქებით დაფარული მინდორი და ქალის პირას დატრიალებდა. ბავშვმა მხოლოდ მაშინ შენიშნა, რომ ქალის პირას იყო, როცა ქალაში რალამაც დაიფაჩუნა.

ახლა-კი ბავშვმა ციცინათელების დევნას თავი დაანება. იმის ყურადღება იმ ადგილმა მიიპყრო, საიდანაც ფაჩა-ფუჩი მოესმა. ფაჩა-ფუჩზე ეტყობოდა, რომ ქალაში რალაც იყო და ნაპირისკენ მოდიოდა. ელენე შეკრთა; გულში შიშმა გაუელვა; გაახსენდა ალი და თმა მალლა წაუვიდა. უნდოდა შინისაკენ წამოსულიყო, მაგრამ ველარ ახერხებდა.

კოტა ხნის შემდეგ ფაჩა-ფუჩი შესწყდა და ქალიდან გამოვიდა ვიღაც შავ-კაბა დედაკაცი. ელენე დააცქერდა და ბინდ-ბუნდში გაარჩია მეზობლიანთ ბებერი დიდელა მაგდანი.

ქართული
ენების
აკადემია

მაგრამ ბავშვი გულს არ არწმუნებდა, თვალეში ალი ელანდებოდა და არა სჯეროდა, რომ ქალიდან გამოსული დედაკაცი დიდდა მაგდანი იყო. ელენეს მაინც სიმხნევე მოემატა, გონება მოიკრიბა და კალთაში ჩუმად, შეუმჩნევლად ქვების კრეფა დაიწყო. თან იმ ადგილს თვალს არ აშორებდა, სადაც შავ-კაბა დედაკაცი იდგა. ბავშვმა შენიშნა, რომ დედაკაციც თავის მხრით დაშტერებით უყურებდა, ყოველ მის მოძრაობას თვალს ადევნებდა და ამან გაუოკაცა ექვები. ბოლოს მაინც იმდენად გამხნევდა, რომ გამოლაპარაკებაც-კი მოახერხა.

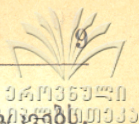
— დიდდა, რას აკეთებთ აქ ამ დროსა? — დაეკითხა ელენე მოკრძალებულის ხმით.

— ქაა, შეილო, ლოლა, შენა ხარ? რამ ჩამოგიყვანა ამ დროს აქა? რომ იცოდე, ხბო დავკარგეთ და იმას დავეძებ!

ელენემ ახლა ხმაც იცნო დიდდასი, მაგრამ ექვები მაინც თავს არ ანებებდა. ახლა-კი იმოდენად გამხნევდა, რომ უკან დახვევის გეგმა შეიმუშავა. პირი ქალისაკენა ჰქონდა და თვალს არ აცილებდა იმ ადგილს, სადაც დიდდა მაგდანი იდგა. კალთაში ქვები ჰქონდა მოგროვილი და ხელი მომარჯვებულნი სასროლად: მზად იყო თავის დასაცავად, თუ ვინიცობაა დიდდა მისკენ წამოვიდოდა და რამეს დააპირებდა. თან ფეხაკრეფით, ნელ-ნელა, თითქმის შეუმჩნევლად ყურთ-ყკულმა უკან-უკან იხევდა. სახლისაკენ ბილიკი კარგად იცოდა და თავის იმედი ჰქონდა, ბუჩქებს არ გადააწყდებოდა. ელენემ ახლა ლოცვებიც მოიგონა. პირჯვარი გადიწერა და ლოცვები სთქვა.

ამნაირად იხევდა ელენე უკან და მტერს ზურგს არ უჩვენებდა.

დიდდა მაგდანაც ერთ ალაგას იყო გაჩერებული. ამასაც რალაც ექვები დაებდა. თუმცა იმანაც იცნო ხმაზე პატარა ელენე, მაგრამ არა სჯეროდა, თუ ბავშვი ასეთ ხშირ-ბინდში გაბედავდა ქალაში ჩამოსვლას მარტოდ-მარტო. ბავშვის დანა-

ხვაზე იმასაც აღი გაახსენდა. შეეშინდა და მოჰყვა ლოცვებს. მოიგონა მამეუღლთა და დედეუღლთა სალოცავები: სამება ოქროს კარიანი, ლომისა პატიოსანი, წმ. გიორგი სარკისა, გერისა და კიდევ ბევრი სხვა. ლოცულობდა და გაცხარებული პირჯვარს იწერდა მოხუცებული, თანაც ფიქრობდა—როგორ მოქცეულიყო, თუ აღი აუძღვებოდა და თავს არ დაანებებდა. გადასწყვიტა შესძიძგილავებოდა, თუ აღი წაეტანებოდა. ჩქარა შენიშნა, რომ მოჩვენება უკან-უკან იხევს. დიდელა მაგდანი დარწმუნდა, რომ იმისმა ლოცვებმა გასჭრა. უმატა პირჯვრის წერას და ელოდა, როდის გაჰქრებოდა სულ მთლად მოჩვენება.

ამასობაში ელენე რუს პირამდე მივიდა. აქკი უცბად მობრუნდა, ერთი სკუპით გადახტა რუზე და მოუსვა სახლისაკენ. თვალის დახამხამებაზე აირბინა ფერდობი და, რა დაინახა სანთლის შუქი, ერთი ლაზათიანად შეიკუნტრუშა სიხარულით. აქკი ოდნავ შეჩერდა, ამოიქაქანა და ნელის ნაბიჯით გასწია სახლისაკენ. მათ სახლში შუქი არა სჩანდა. ბავშვიც გაემგზავრა ბელლისაკენ, სადაც დედა ეგულებოდა. ორთავე რძლები ისევ ბედელთან ისხდნენ და რაღაცა საიდუმლო ლაპარაკში იყვნენ გართულები. ბავშვმა მიირბინა დედასთან, უჩუმრად კალთაში ჩაუწვა და თვალეები დახუჭა. თავი მოიმძინარა, რადგანაც ეშინოდა, დედა არ გაჯავრდეს, ამდენ ხანს რად დაიგვიანეო.

დედამ ჩახედა ბავშვს თვალეებში და, რა დაინახა, რომ ელენე თვალეებ-დახუჭული იწვა, გაიფიქრა, ალბად ეძინებო, სახლში წასვლა დააპირა, მოკლედ მოსჭრა ლაპარაკი, გამოეთხოვა რძალს და გაეშურა სახლისაკენ ბავშვის დასაძინებლად. ელენეს დედის კალთა ხელით ეჭირა და ისე მიტუხტუხებდა შინისკენ.

როცა ელენე ლოგინში ჩაწვა და დედას ძუძუებში თავი ჩაუყო, ახლა-კი ველარ მოითმინა და უამბო თავისი თავ-გადასავალი.

— უწინამც დღე დაეღევა, შვილო, დედა-შენს, — ჰქვია შენ არაფერი დაგემართოს! წამოიძახა შეშინებულის ხმით ელენეს დედამ, როცა ბავშვმა დაათვა ლაპარაკი და შვილს პირჯვარი გადასწერა.

— ჩვენთანა არს ღმერთი—მამა, ძე და სული წმინდა! — დაიწყო ქვრივმა ნინომ ლოცვები და პირჯვრის წერა: — ღვთის მშობელო პატიოსანო, შენა ჰფარავდე ჩემ ელენეს ყოველი-სავე განსაცდელისაგან.

აქ შეშინებულმა დედამ კიდევ პირჯვარი გამოჰსახა ბავშვს და შემდეგ ლოცვა ათქმევინა.

— დავწვები—დამეძინება, პირჯვარი დამეწერება, ცხრა ხატი, ცხრა ანგელოზი თავითა დამესვენება. ჯვარი მწყალობს ჯვარცმული, ჯვარი პატიოსანი, მწყალობს წმიდა გიორგი, ვერას მაცდენს მაცდური. მე ქრისტესი ვარ, ქრისტე ჩემია, ქრისტეს ხელით დაბეჭდილი ვარ. სასოება ჩემდა მამა, შესავედრებლად ჩემდა ძე, მფარველი ჩემდა სული წმიდა ღმერთი, შენ დასწერე შენი წყალობის ჯვარი პატარა ელენესა.

ჩაარაკრაკა თავის წკრიალა ხმით ელენემ და თავისი პატარა ფუნჩულა თითებით პირჯვარი გადაიწერა. აქ დედამ ჯიგრიანად ჩაჰკოცნა თავისი შვილი და ძუძუებში ჩაიკრა. ახლა-კი ელენე მთლად დამშვიდდა; ძილი წამოეპარა და, ცოტა ხნის შემდეგ, ბავშვმა მშვიდი ფშვინვა ამოუშვა.

ელენეს დედას-კი ძილი გაუკრთა. ძალიან უყვარდა თავისი შვილი; ყმაწვილმა ქალმა მთელი თავისი სიცოცხლე ამ ერთად-ერთი ბავშვის გამოზრდას ანაცვალა. თავისი ქვრივობის, ტანჯვა-წვალების, ყოველივე დარდის გამქარვებლად ეს ერთად ერთი იმედი შერჩენოდა და ვერ წარმოედგინა, თუ ქვეყნად მოიპოვებოდა ისეთი ძალა, რომელიც მის მძლავრ სიყვარულის საგანს რაიმე ვნებას მოუტანდა. მოაგონდა თავისი ყმაწვილ-ქალობა, ქმარი, მისი ავადმყოფობა, სი-

კვდილი, მის შემდეგ სიკვდილი წყვილი ქალ-ვაჟისა. თუღა
 გაიწურა საცოდავი დედაკაცი ყველა ამაების გახსენებაზე. გა-
 ახსენდა თავისი ახალი სიქვრივე, გაუყრელ ოჯახში ცხოვრე-
 ბა; მერე გაყრა; ჩავკრა მონაწილეების მხრივ, ათასი ტანჯვა
 და ვაი-ვაგლახი; თვალ-წინ დაეხატა სრული სააქაო ჯოჯოხე-
 თი და ყველა ეს ტანჯვა აატანინა შვილის სიყვარულმა. პა-
 ტარა ელენე მართლაც ლამაზი და მოხდენილი გოგონა იზრ-
 დებოდა: კარგი ხასიათებისა, ყველას საყვარელი. შვილის მო-
 ვლა-ზრუნვაში ავიწყდებოდა ნინოს თავისი ქვრივ-ობრობა,
 წარსული ტანჯული ცხოვრება. შეჰყურებდა თავის გოგონას
 და იმის გულში იღვიძებდა იმედი უკეთესის მომავალისა. ფი-
 ქრებში გართული დედა წამ-და-უწუმ ჩაჰხედავდა სახეში მძი-
 ნარე ბავშვს, სიყვარულის ჯიგარი მოუვლიდა, დაეკონებოდა
 საკოცნელად, მაგრამ შიშით—არ გავაღვიძოო, საკოცნელად
 მომზადებულ ტუჩებს ისევ უკან წამოიღებდა.

ბოლოს ფიქრით მოქანცულ დედასაც ჩაეძინა. მშვიდად
 ეძინათ დედა-შვილს თავიანთ ობოლ ქერ-ქვეშ და მფარველი
 ანგელოზი დასტრიალებდა ამ უდროოდ დაობლებულ ოჯახს.

დიდედა მაგდანი კარგა ხანს ტრიალებდა ქალის პირებში
 და შეჰვედრიდა უფალს დაეხსნა მაცდურის ხელიდან. მხოლოდ
 მაშინ გაჰქრა მოჩვენება ღამის წყვილიადში და მოხუცებულმა
 სახლის გზა მონახა. ფეხ-აკრეფით მიაბიჯებდა ბილიკზე და
 მხურვალედ ლოცულობდა. როცა დიდედა მაგდანი სახლში
 შევიდა და სანათს მიუახლოვდა, იმისმა რძალმა მუხლებში ხე-
 ლი ჩაიკრა და წამოიძახა.

— უი, დამიდგა თვალები! დედამთილო, ეგ რა დაგმარ-
 თვიათ? რა ფერი გადგათ სახეზე?

მოხუცებულმა მაშინვე ვერ მისცა პასუხი, ტახტზე ჩამო-
 ჯდა, ბუხრის გვერდიდან ლიტრა აიღო, მოიყუდა, რამდენიმე
 ყლუბი დალია, გული მოიბრუნა და როცა ცოტა თავისუფ-
 ლად ამოისუნთქა, მოჰყვა თავის თავ-გადასავალის ამბავს. მთე-

ლი ოჯახი სმენად იყო გადაქცეული და გაფაციცებით შეჰყურებდნენ მოლაპარაკეს.

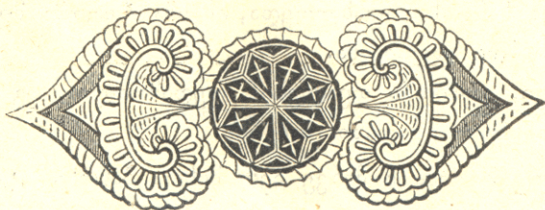
უფროსები წამ-და-უწუმ პირჯვარს იწერდნენ და „ჩვენთან არს ღმერთი!“ გაიძახოდნენ; პატარეები-კი გადიდებულის თვალებით შესცქეროდნენ მოლაპარაკეს.

მოხუცმა ლაპარაკი გაათავა; ამას მოჰყვა ახლა სხვა ამისთანავე ამბები და შემთხვევა. ბოლოს მუშაობით დამაშვრალადამიანებს ძილი წამოეპარა; ლაპარაკს ხშირად ერთოდა მთქნარება და დასაძინებლად წავიდ-წამოვიდნენ. ბავშვებზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ამ საღამომ: არა ერთს მათგანს ეზმანა ძილში ალი და სხვა ეშმაკეულობა.

მეორე დღეს ნამდვილი გამომეღავენდა. ელენეს დედა მეტად გახარებული იყო, რომ იმის პატარა შვილს ალი-კი არ ასძლოლია, დიდედა მაგდანი უნახავს. დიდედა მაგდანს-კი, ცოტა არ იყოს, ერცხვინებოდა, რომ პატარა ბავშვი ალაღ ჩასთვალა; და ყოველთვის, როცა დაცინვით მოიგონებდნენ ხოლმე ამ შემთხვევას, დარცხვენით უპასუხებდა:

— ჭაა, რა მომაგონებდა, თუ ისეთ ხშირ ბინდში პატარა ელენე გაბედავდა ჭალაში ჩამოსვლას!

ჯ. კლიმიაშვილი.

მზის შვილი.

(ექვანი მგოსანს ვაჟა ფშაველას).

ეტავი შენ, მზის — უმზირა ¹⁾, ნეტავი შენ!.. — გულ-ამოსკვნით წამჩურჩულებს ხოლმე ჩემ მახლობლად ამოსული ²⁾ობოლა.

— შენ მუდამ მზეს უმზერ... მე-კი ამ უხეირო ჩირგვებმა დამჩრდილეს. მზეც წამართვეს, შენ-კი ნამდვილი მზის შვილი ხარ, მზის შვილი...

მე, როცა პატარა ვიყავ, მიკვირდა კიდევ, რად მეძახოდა ობოლა მზის შვილს!

ერთხელ, როცა მახლობლად მოჩუხჩუხე წყარო აღიღდა და აქოჩრილი, ვერცხლები ფაფარ-აშლილი, მუქართ დაეშვა ძირს, მის ტალღებში ჩემი სახე გავარჩიე. მართლაც, ობოლას თქმისა არ იყოს, პირი მზეს მიგავდა.

აკი იმიტომაც ასე მიყვარს მზე...

1) ამ მცენარეს ზოგი მზე-უჭვრიტას უწოდებს.
2) ბალახია.

განთიადისას, როს დილის მარგალიტ ნამით მოვიკანცხებო, მოუთმენლად გავყურებ ვარდის ფრად მოქარგულ ცის კიდეს...

როგორც-კი სხივთა შარავანდელი ოქროს ჯილას დაადგამს მყინვარის სპეტაკ შუბლს, თითქოს მთებს მეუფედ აყენებს, მაშინ მეც ვხარობ...

ცელქი ნიავი ამოად მელერსება სახეზე, უნდა მზეს თვალი ავარიდო, დასავლეთისკენ გავიხედო... მსუბუქ ფრთებით თვალებს მიკოცნის...

მაგრამ მზეზე უკეთესს სხვას რას ვნახავ... მთებსაც ძლიერ უყვართ მზე... მუდამ დაღვრემილ, დაფიქრიანებულ მთებსაც-კი ღიმი შეუთამაშებთ ხოლმე სახეზე, როცა მზის ნაზი სხივთა ღეჩაქი გულზე გადაეფინება...

მუდამ ნალვლიანად თავ-ჩალუნული მთები ცისკრისას იმ-მუშნებიან, სიხარულით ცას ეწევიან.

ზამთარში, როცა მზეს შავ ღრუბლების ლაშქარი დაჰფარავს... მე მაშინ მიწის გულში მძინავს!..

ჯერ კიდევ შემოდგომაზე ჩავეხუტები დედამიწას გულში. აი, ჩემს მახლობლად მდგარ წიფელას რომ სურო შემოპხვევია, ის ზამთარ-ზაფხულ სცოცხლობს... მან არ იცის, რა არის სიკვდილი, ან ძილი. სწორედ მაგან მიაბო:

მთები შემოდგომაზე თურმე ნისლით იბურებიან—ფიქრს ეძლევიან... თავ-პირი ჩამოსტირით. ბოლოს თეთრ სუდარებში გაეხვევიან, თითქოს დაიხოცნენო... მდუმარედ დგანან მაღალი მთები და უცდიან, სანამ გაზაფხული ააფლერებს ოქროს ქნარს, რომელზედაც მზის სხივები სიმებათაა გაბმული...

როგორც კი შემოესმებათ ოქროს ქნარის ხმა, მთებს სიხარულით გული ევსებათ. ბევრს-კი ჰგონია, მთებს არც არაფერი უხარიანთ და არც არაფერი აწუხებთო...

მაგრამ ვინ იცის, გული როგორ უტოკავთ!.. წამს გლოვის სუდარას შემოიფხრწენ, სიხარულის ცრემლი ნიღვარად

წამოვა... და ამიტომაც ასე გაუხარებელი მოჰქუს მთის წვეთი...
რო... თითქოს ზამთარს ემუქრება...

მეც ამ ხმაზე ზამთრის ძილიდან ვერკვევი. მიწის გული-
დან მზისკენ ვისწრაფი...

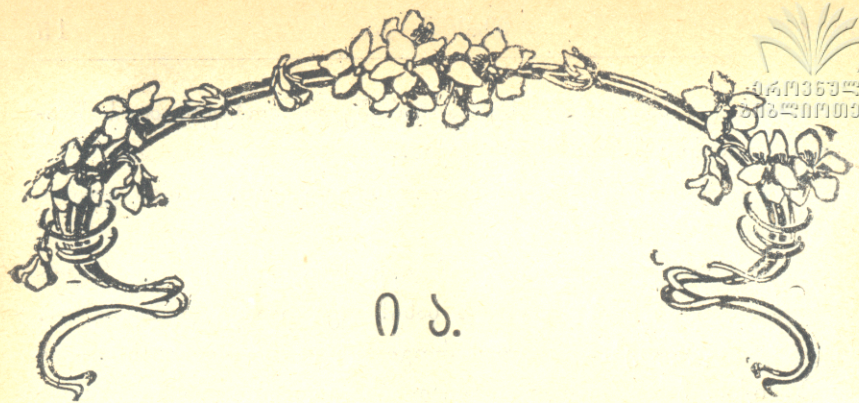
განა გასაკვირველია, რომ მზე მიყვარდეს?!. აბა, შემო-
მხედეთ, თუ მზეს არ მიმიგავს სახე! ვენაცვალე დედა ჩემს...
სულ იმას უყურებ... მაგრამ როგორც-კი შავ-ფრთიანი ქარი
მთებს იქით ჩასაფრებულ ღრუბლებს გადმოლაღავს, ისინიც
თითქო საომრად ემზადებიან, რუხ ფრთებს გაშლიან და ისე
წამოიშლებიან... თითქოს ვიღაცამ ფრინველების გუნდი და-
აფრთხოვო. მზეს შემოეხვევიან. მაშინ რომ მე შემომხედოთ,
ჩემ თვალზე მთრთოლვარე დილის ცვარს შეამჩნევთ: მეც
ესტირი.

ნუ გეშინიან, მზეს-უმზირა, ნუ! ღრუბლებს ისევ წალე-
კავს ქარი, ისევ ნახავ ცის ლაყვარდზე გაშლილ მზის ალამს...
მეჩურჩულება ბებერი წიფელა. მეც ვმზნევდები... სალამო ჟამს,
როცა მზე ჩასასვლელად აიბარგება, აღმოსავლეთით გაწოლი-
ლი მთები ერთმანეთზე შესდგებიან... რომ კიდევ მოჰკრან
თვალი ჩამავალ მზეს...

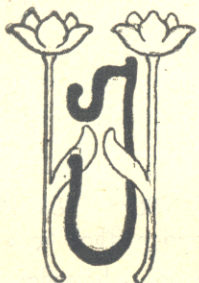
მე დასავლეთს გავცქერი; ჩამავალ მნათობს თვალს ვაყო-
ლებ. თან სისინა ნიავის პირით უთვლი: „არ დამივიწყო, დე-
დი! გული მოუთმენლად მიღელავს... სიკვდილამდის ცისკრის
მოლოდინში ვიქნები .. იცოდე“...

კ. აბაშისპირელი.

0 1.

ამი მიჰქროდა... დღის მნათობს
მგზავრობა მოსწყინებოდა,
მოლოლილი ვაჟკაცოვითა
მთის დაღმა ესვენებოდა,
უკანასკნელი სხივები
მწვერვალებს ეფინებოდა.

ნისლის მანდილი მოესხა
გადახსნილ ცას გულ-ლიასა,
ბუჩქ-ქვეშ ობოლ ცრემლს აფრქვევდა
ობლადვე მოსულ იასა...

მაგრამ— ამაოდ... გულის ზადს
ველარ ჰკურნავდა, ლებოდა;
შავი სიკვდილის ლოდინში
სინაზე ეკარგებოდა.
წელი სწყდებოდა, წვებოდა,
კვნესოდა, ეტირებოდა, —
მიწის წიაღში შობილი
მიწასვე ებარებოდა.

გ. ქუჩიშვილი.

საუკეთესო ბანძი.

როხელ ერთმა ვარსკვლავმა დანაშაული მოიქმედა. ეს ვარსკვლავი ზოგიერთ თავ-ნება ბავშვს ჰგავდა—და თავის სურვილს უფრო ხალისიანად ასრულებდა, ვიდრე თავის უფროსის მთვარისას.

მთვარემ სასტიკად შეჰხედა დამნაშავეს და უთხრა, შეუძლებელია შენი დარჩენა დებთან და ჩემს ლაყვარდოვან ცაში, სადაც მხოლოდ გამგონი და მორჩილი ვარსკვლავები უნდა იყვნენო. განდევნა და სამყოფელად გაუგონარ და ურჩ სულდგმულებით სავსე დედა-მიწა დაუნიშნა.

მწარედ ატირდა ვარსკვლივი; სტიროდნენ მისი დებიც; ებრალებოდათ საცოდავი.

შეებრალო მთვარესაც და უთხრა:

— წადი და დანაშაული გეპატიება, როდესაც იპოვნი დედამიწაზედ საუკეთესო განძს.

იმედით გამხნევებული განდევნილი ვარსკვლავი დაეშვა დედამიწაზედ. შეწუხებული ვარსკვლავი შეჩერდა ლაყვარ ზღვის პირას, რომელიც ფერით და განუსაზღვრელის სივრცით დაკარგულ სამშობლო ცას მოაგონებდა.

ნაპირზე უცბად დაინახა სადაფი: ის ნელ-ნელა იხსნებოდა მთვარის ნაზ სხივებ ქვეშ. შიგ ბრწყინავდა მშვენიერი მარგალიტი და მკრთალად აციმციმებდა ცით მოფენილ შუქს.

ვარსკვლავმა სიხარულით აიტაცა მარგალიტი, აფრინდა ცაში და ალტაცებით დაიჩოქა მთვარის წინაშე. დარწმუნებული იყო, რომ შეცოდებას მომიტევებსო.

ღრუბელმა გადურბინა მთვარეს შუბლზე.

— მარგალიტი ძვირფასია, უთხრა მან, — მაგრამ სიმდიდრე საუკეთესო საუნჯე არ არის ქვეყანაზედ. უმცირესნი სარგებლობენ მით, უმრავლესნი იტანჯებიან და შურთ, რადგან ვერ მიუღწევიათ მისთვის. ხშირად ჰბადავს იგი ბიწიერებას.

შეწუხებულმა ვარსკვლავმა ხელიდგან გააგლო მარგალიტი. უსიტყვოდ, თავ-ჩაღუნული დაეშვა ისევ დედამიწაზედ.

პირდაპირ შფოთიან ქალაქში მოხვდა ერთ გაჩირაღდნებულ დარბაზში.

საუკეთესო საზოგადოება შეყრილიყო სახლთან; სავსე იყო ყვავილებით და მხიარულებით. უძვირფასეს ტანთ-საცმელში გამოწყობილი მთელის ქალაქის ლამაზი ქალები აქ იყვნენ შეყრილნი.

ჩვენის ვარსკვლავის ყურადღება ერთმა მიიქცია.

ბუნებას არასოდეს არ შეუქმნია ამაზედ უმშვენიერესი არსება. ის იყო ტანადი, როგორც გედი; მშვენიერი ხუჭუჭი თმები ფენიან ბროლივით თეთრ მხრებზედ; თვალ-წარმტაცი თვალები საოცრად გამოიყურებოდნენ გრძელ წამწამებ ქვეშ.

ვარსკვლავი მთლად ათრთოლდა: არასოდეს არ ენახა ამისთანა მშვენიერება. მოიტაცა მშვენიერის სახის გამოხატულება სარკეში და გაფრინდა ცისკენ.

ისევ მოიღრუბლა მთვარე. იმედიანად, მაგრამ კანკალით მიუახლოვდა ვარსკვლავი.

— სილამაზე წარმავალია, უმნიშვნელოა, — უთხრა სასტიკად მთვარემ, — გამოიწვევს მცირედს კეთილ გრძნობას, აზვიადებინებს თავს იმათ, ვისაც აქვს ეს განძი, შურით ავსებს იმათ, ვინც მოკლებულია მაგ სიკეთეს და ხშირად ჰღუპავს ადამიანის ბედნიერებას.

ატირებული დაბრუნდა ვარსკვლავი დედა-მიწაზედ; შეწუხებული დაძრწოდა: არ იცოდა სად მოექდებნა საუკეთესო განძი.

გათენდა დილა.

ყმაწვილმა ქალმა ასწია ფარდა. ოთახში სახურავ ქვეშ მის შვილებს, მაგრად ჩახუტულებს, ეძინათ. დედა მივიდა, ხელი გადაუსვა, ღიმილით დახედა, ნაზად დაჰკოცნა და... ვარსკვლავი აღარ დააცქერდა; მოიტაცა ის ტკბილი კოცნა და გაეშურა მიმქრალ მთვარესთან.

დაღონებულმა მთვარემ ალერსით შეხედა ვარსკვლავს და თავი გაიქნია.

— ჩემო საბრალო ბავშვო, — უთხრა მან, — ვატყობ, ძნელია საუკეთესო განძის პოვნა დედამიწაზედ. ოჯახის ბედნიერება დიდად ძვირფასია, მაგრამ ეს ბედნიერება ღირსეულთა ხვედრი არ არის.

უიმედოთ დაეცა უბედური ვარსკვლავი დაბურულ ტყეში და მთელი დღე სტიროდა. იმედი დაჰკარგა საუკეთესო განძის პოვნისა.

სალამო იყო. ტყეში გაისმა მხიარული კიჟინი და ხმაურობა.

პატარა ბიჭების გროვა გამოცვივდა ტყიდგან. ბავშვები დასხდნენ კორღზედ დასასვენებლად.

ბავშვები სხვა-და-სხვა თამაშობით ერთობოდნენ და ისეთი საყვარელი სანახავები იყვნენ თავიანთი სიმკვირცხლით, რომ ვარსკვლავს დაავიწყდა თავისი მწუხარება და ყურადღებით აღევნებდა მათ თვალს.

ერთმა იმათგანმა მეტი ყურადღება მიიპყრო. არც ყველაზედ ლამაზი იყო, არც ყველაზედ მარჯვე. მთელს სახეზედ ჭრილობისაგან დაჩნეული ნიშანი ამახინჯებდა ბავშვს. მაგრამ სახის მეტყველება ისეთი ნაზი ჰქონდა, თვალები ისეთის ალერსით უბრწყინავდა, რომ ჩვენმა ვარსკვლავმა თვალი ველარ მოაშორა.

უცხად პატარა ბიჭები ხმაურობით წამოიშალნენ და წამს მიიფანტნენ სხვა-და-სხვა მხარეს; დარჩა მხოლოდ ის, ის კეთილი ბავშვი, და გაცეცხებით იყურებოდა გარშემო.

ტყის პირად იდგა ქალარა და უშველებელი ტანის კაცი; მის სახეზედ იხატებოდა ღრმა ბოროტება; ყოველი ნაოჭი მისის შუბლისა ჰლაღადებდა ჩადენილ ბოროტებას. თოფზედ დოყრდნობილი, ძლივს მოდიოდა და მოათრევდა დაქრილ ფეხს, რომლიდგანაც სისხლი სდიოდა.

იმ მხარეს განთქმული ავაზაკი იყო, რომლის გამო მრავალი ხალხი იტანჯებოდა. ყველა იცნობდა, მაგრამ აქამომდე ვერავინ შეიპყრო.

კეთილი ბავშვი მივიდა იმასთან, შეჰხედა სიყვარულით საესე თვალებით და უთხრა:

ნება მიბოძეთ გიშველოთ!

ავაზაკმა შეჰხედა ბავშვს, შეკრთა, პირი მოარიდა და გაჯავრებით დაუყვირა:

— გამეცალე! განა არ მიცნობ? გამეცალე!

— არა, არ გიცნობთ, მაგრამ ვხედავ, რომ გეძნელებათ სიარული. დამეყრდნეთ მე, ღონიერი ვარ, — ეუბნებოდა ბავშვი მზრუნველობით.

— შენ, შენ არ მიცნობ, მაგრამ მე კარგად მახსოვხარ შენ, — უთხრა ავაზაკმა, — და ანიშნა მისი სახე. ათის წლის წინად, შენ ჯერ აკვანში იწყეი, მამა შენი საქმეზედ იყო წასული; მარტო შენ და დედა-შენი იყავით. მე შემოვედი, გაგქურდეთ და დაგქერი შენ. მინდოდა გამესროსე...

— ოჰ, ვიცი! შესძახა ბავშვმა და იმის თვალებში გამოჰკრთა ციური ცეცხლი. დედა-ჩემი ხშირად მიაშობდა იმ საშინელ ამბავს, რომელიც თქვენ მოგექმედნათ. ხშირად ვნატრობდით შეგვეტყო, მოინანიეთ და კეთილ გზას დაადექით თუ არა. გთხოვთ წავიდეთ ჩვენსა; მე წაგიყვანთ. ჩვენ მოგივლით, გაჩვენებთ, რომ ყოველივე მოტყეებულია და დავიწყ-

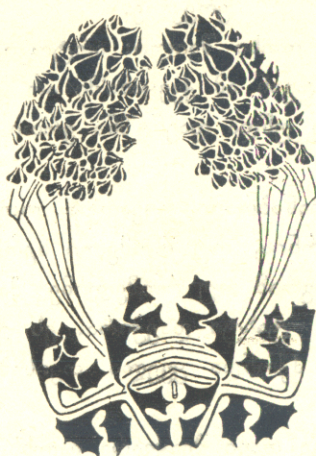
ბული, რაც-კი ბოროტება მოგვაყენეთ; შეგიყვარებთ და
შინ თქვენც აღარ მოინდოდებთ ჩვენთვის ბოროტს.

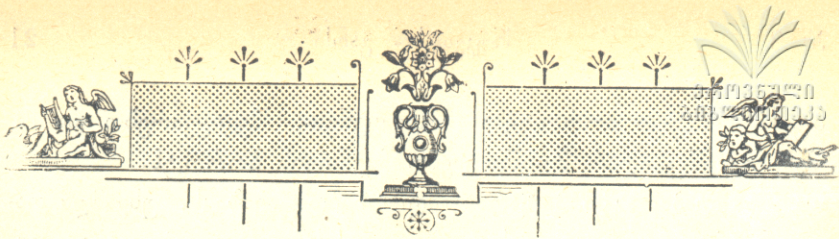
ამ ლაპარაკში პატარა უაღერსებდა ავაზაკს, უსვამდა თავის ნაზ ხელსა. სულ-გრძელობამ მოულობო უღმობელი გული.

ვარსკვლავი? აღტაცებულს თავის თავი დაავიწყდა; ეშინოდა მხოლოდ, რომ ტყის ჩრდილს არ დაეფარა მთვარის და მის დებისაგან პატარა ბიჭი; ვარსკვლავმა მოიტაცა სხივი სიყვარულისა ბავშვის თვალთაგან და უცბად გაჩნდა მთვარის წინაშე.

— მოტევებული ხარ, — უთხრა მთვარემ: იპოვნე საუკეთესო განძი დედა-მიწისა — გული, სადღე სიყვარულით, უმაღლესი სიმდიდრეზედ, სილამაზეზედ და ბედნიერებაზედ. იგი არის სხივი წმინდა ცისა, ცოდვილ დედა-მიწაზედ მოვლენილი.

ელ. ანტონოვსკისა.

ერთის მამის სურათი *).

(უძღვნი ნატას).

1.

ზიის სახელ-განთქმულ ქვეყანას, საქართველოს, რომლის სატახტო ქალაქია ტფილისი, განაგებდა ვინმე ბრძენი და კეთილი მთავარი, სახელად ერეკლე.

იმას ჰყვანდა ოთხი შვილი: არტოკი, კობადი, დავითი და ფარუკი და რადგან ამ ქვეყანაში არ არსებობს უფროსის უფლება, თვითონვე უნდა დაენიშნა ერთი მათგანი თავის მემკვიდრედ.

მთავარს ისე თანაბრად უყვარდა ოთხივე შვილი, რომ არასოდეს არ უფიქრნია, თუ რომელი აერჩია მათ შორის თავის მემკვიდრედ; მაგრამ თუ რომელიმე მათგანი ღირსი იყო თავის მამის შემდეგ ტახტი დაეჭირა, ეს უეჭველად იყო ფარუკი, რომელსაც ჰქონდა ყველა თვისება და ღირსება დიდის მთავრისა.

ბავშვობიდანვე თავი შეაყვარა ხალხს. მისი ძმები-კი, ავ-

*) ეს ზღაპარი გადმოთარგმნილია ფრანგულ საბავშვო ჟურნალიდან—„La Semaine des Enfants,“ № 415, 19 Septembre, 1863.

სულნი და მოშურნენი, დილაღს რომ ასე სახელოვანი არ იყვნენ. ყოველ დღე გაისმოდა ფარუკის ქება, და ეს მწვერულს ხვარივით ესობოდათ გულში იმის ძმებს.

ძმები ხშირად ლაპარაკობდნენ იმაზე, თუ რამდენად შეუძლებელი იქნებოდა საქართველოს სამთავროს განაწილება, როცა უბედურება ეწვეოდათ და მამა გადაეცვლებოდათ.

— ერთი ჩვენგანი გამეფდება, იტყოდა ხოლმე კობადი, — მაგრამ დანარჩენი სამი რაღას იზამს? რაც უნდა მცირედი თავმოყვარეობა ჰქონდეთ, მაინც ძალიან შესაბრალონი იქნება იმათი ბედი.

— იცით რა? — დაიწყო არტოკმა, — თავიდან ავიცილოთ ეგ უბედურება; მივმართოთ სახელოვან ვარსკვლავთ-მრიცხველს ზეიფადს. ადამიანთა შორის ის ყველაზე მეტად განსწავლულია; თითქმის შეიძლება ითქვას, რომ მზე და სხვა მნათობნი იმის ჩვენებით იკვლევენ თავის გზას. წავიდეთ და ვკითხოთ ჩვენის სვე-ბედის ამბავი. მაგრამ ისე-კი ჩავიცვათ ტანთ. რომ ჩვენი ცნობა შეიძლოს მხოლოდ თვის მეცნიერების ძალით. შევფიქროთ ერთმანეთს, რომ მოვიქცევით თანახმად მისი გადაწყვეტილებისა; და რადგან იმისი წინასწარმეტყველება თვით ზეცის განაჩენად არის მიჩნეული, ჩვენც იმას დავყავართ; და სამი ჩვენგანი. რომელნიც ტახტის მფლობელობისაგან გამოარიცხულნი იქნებიან, დეე ამ თავითვე წავიდნენ სხვა ქვეყნებში, იქა სცადონ თავისი ბედი, თავის ვაჟკაცობით ეცადნენ და დაიპყრან რომელიმე სხვა სახელმწიფო.

ოთხივე ძმა თანახმა გახდა; უმაღლვე ჩაიცივეს სხვა ტანისამოსი, რომ არავის ეცნო, დაუყოვნებლივ გაუდგნენ გზას; რამდენსამე დღის შემდეგ მიაღწიეს კავკასიის ერთ მწვერვალს, სადაც ზეიფადინი ბინადრობდა.

ეს განდევილი ლოცვაში იყო გართული, როცა მის კარებს მიაღწენ, და არ ისურვა შეეწყვიტნა ლოცვა, რომ კარი გაეღო მათთვის. ესენი-კი განაგრძობდნენ კარების კაკუნს; ის მაინც ადგილიდან არ დაიძრა და მხოლოდ გამოსძახა:

— ახალგაზდა მთავრებო, მოითმინეთ ერთ წუთას: როცა გავათავებ ღვთის ლოცვას, მოუსმენ ქვეყნის ბატონის შეილებს: ერთის წუთის შემდეგ მზალ ვიქნები თქვენდა სამსახურად.

საქართველოს ახალგაზდა მთავრები მეტის-მეტად განცვიფრდნენ, რომ ზეიფადინმა უნახველად იცნო. მოწიწებით მოიცადეს, ვიდრე ლოცვას გაათავებდა. ბოლოს კარი გააღო და ძმები კიდევ უფრო მეტად გაოცებულნი დარჩნენ, როცა ბრძენმა თვითეული მათგანი თავ-თავის სახელით მოიხსენია და ისიცა სთქვა; თუ რა იყო საგანი მათის მგზავრობისა.

— ჩემთვის, ბატონის-შვილებო, — დაიწყო მან, — ადვილი არის თქვენის სურვილის დაკმაყოფილება; მაგრამ ადამიანისათვის თითქმის ყოველთვის სახიფათოა მომავალის განქვრეტის მოწადინება. და თქვენც, დარწმუნებული ვარ, კმაყოფილი არ იქნებით ჩემის პასუხისა, რადგან ახლავე ვხედავ, რომ ვინც თავის მამის მემკვიდრედ იქნება დასახელებული, საფრთხეში ჩავარდება, სიცოცხლე მისი ძაფზედ დაეკიდება, თავის ძმებივე მოსისხლე მტრებად გაუხდებიან.

ბატონიშვილები, ცოტა არ იყოს, შეშინდნენ; ფარუკი იმ აზრისა იყო, რომ უმჯობესია თავი დავანებოთ ამ ცნობის მოყვარეობასაო; მაგრამ არ დაეთანხმნენ ამ გონივრულ რჩევას და აიძულეს ბრძენი, გაემჟღავნებინა ის, რაც ასე სულმწარედ უნდოდათ გავკოთ.

რაკი ვერაფერი უარს ვერ გათქმევინებთ თქვენს განზრახვაზე, — უთხრა ბრძენმა, დაჰყევით ამ მთის ძირ-ძირ პატარა ბილიკს, მზის ჩასვლისას იქ შეხვდებით ერთს დედაკაცს და ის გაუწყებთ, თქვენ შორის რომლისათვის არის განმზადებული საქართველოს მეფის გვირგვინი.

II

ბატონიშვილებმა გაუგონეს ზეიფადინს; დაადგნენ მის ნა-

ჩვენებ გზას და სალამოს ჟამს გავიდნენ ერთ პატარა მინდორზე, რომელიც მთებით იყო გარშემორტყმული; იქ, შუა-ადგილას ერთ კლდის გამოქვაბულიდან, რომლის პირი ჭის პირზე ფართო არ იქნებოდა, სქელი კვამლი ამოდიოდა. ერთ დიდ ქვაზე იჯდა ვინმე სათნო დედაკაცი.

— ეჭვი არ არის, — უთხრეს ერთმანეთს ახალგაზდებმა, — სწორედ ეს უნდა იყოს ის ადგილი, სადაც ჩვენ შევიტყობთ ჩვენ სვე-ბედს.

მიუახლოვდნენ დედაბერს და, როდესაც უამბეს თუ რა აზრით იყვნენ მოსულნი, მან უბრძანა უმაღვე გაეხადნათ ფეხთ და ერთი მეორის შემდეგ ჩაეყარნათ ფეხსამელი იმ კლდის გამოქვაბულში. ის-კი იყო არტოკი ჰყრიდა თავის ფეხსაცმელს, რომ გამოქვაბულიდან მოისმა საზარელი გუგუნნი; მისი ფეხსაცმელი მძაფრად ამოიტყორცნა უკანვე და დაეცა ბატონიშვილების ფეხთით; თვითონ ბატონიშვილები ერთიანად შეიმუსრნენ ბოლითა და ნახევრად შეიტრუსნენ. კობადისა და დავითის ფეხსაცმელსაც იგივე დაემართა.

მაგრამ სულ სხვა მოხდა როცა ფარუკმა ჩაჰყარა თავისი ფეხსაცმელი: არავითარი ხმაურობა აღარ მოისმა, ბოლი ერთ წუთს შესწყდა და ფეხსაცმელი სრულიად უვნებელი ამოვიდა უფსკრულიდან.

— მაშ თქვენა ჰყოფილხართ, ბატონიშვილო, — მოუბრუნდა ფარუკს დედაბერი, — საქართველოს მომავალი მბრძანებელი, რადგან ზეითადინმა, ვინც წინაღვე იცოდა თქვენი ამ ადგილას მობრძანება, დამარწმუნა, რომ გიცნობდით. აიღეთ თქვენი ფეხსაცმელი, ბატონიშვილო, და განაგრძეთ თქვენი გზა.

თუ ამ წინასწარმეტყველებამ ფარუკს იღუმალი სიხარული აგრძნობინა, სამაგიეროდ მისი ძმები უკიდურესის შურით აღავსო. ეს შური არაფრით არ შეამჩნევინეს, ხოლო რა-კი მოწადინებულნი იყვნენ ხელი შეეშალნათ ფარუკის გამეფები-

სათვის, იდუმალად გაიფიქრენ, რათა მომავალი მეფე მოეშორებინათ.

ტფილისში რომ დაბრუნებულიყვნენ იმ ვზით, რომელსაც ისინი დაადგნენ, უეჭველად უნდა გამოეარნათ ერთი ხეობა, ორ მთას შუა მდებარე. იმ ადგილის სიახლოვეს ღამე დარჩენა მეტის-მეტე საშიშო იყო: საზარელი გველები იცოდა, რომელნიც ჩვეულებრივ იქ მიდიოდნენ ხოლმე გასაგრილებლად. ფარუკს ეს გარემოება არა ჰქონდა გაგებულო, და მოშურნე ძმებმაც გადასწყვიტეს სწორედ ამ ადგილას დაეღუპნათ თავისი მეტოქე. ამიტომ მოინდომეს იქ გაეთიათ ღამე. ფარუკი ამის წინააღმდეგი არ გახდა. ხელდახელ შენაყრდნენ და იქვე მიწვნენ მწვანეზე. მაგრამ, რა ნახეს ფარუკი ღრმა ძილშიაო, უმაღვე წამოიშალნენ და მოსცილდნენ იმ საშიშარ ადგილს.

გველები, როგორც ჩვეულება ჰქონდათ, შუალამისას შემოკრბნენ; უკვე ნახევარ საათზე მეტი ხანი იყო გასული, რაც მათი საზარელი სისინი გაისმოდა. აი, მიუახლოვდნენ იმ ადგილს, სადაც ეძინა ფარუკს; გარს შემოეხვივნენ, და ის იყო კიდევ უნდა სცემოდნენ, რომ უცბად გაჩნდა ბრძენი ზეითადინი. იცოდა ბოროტ ძმების შეთქმულობა და მოვიდა ფარუკის დასახსნელად. თვისი კვერთხი შეახო გველებს და ორიოდ გრძნეულის სიტყვით ისე დაადუნა, რომ გაქვავებულებს დაემზავსნენ. შემდეგ, ფარუკის გაუღვიძებლივ, ისევ დაბრუნდა თავის განმარტოვებულ სამყოფელს.

ფარუკს, რა გაეღვიძა, ელდა ეცა და შეეზარა: რომელ მხარესაც მიიხედავდა, საშინელი მკურავი განმზადებული იყო დასძგერებოდა; იფიქრა, ჩემი ძმები ამ გველებს გადაუყლაპნიათო, მაგრამ, რაკი შენიშნა, რომ გველები უძრავად იყვნენ, მოიკრიბა გამბედაობა, ზედ გადაუარა და ისე გაუღდა კვლავ ტფილისის ვზას, რომ არც ერთს ამ საშინელ მკურავს მისთვის არავითარი ვნება არ მიუყენებია.

ფარუკი მიდიოდა და თან სტიროდა თავის ძმებს, წარმოიდგინეთ მისი სიხარული, როცა ტფილისში შემოსვლის უმაღლვე შეიტყო, რომ იგინი უკვე ექვსის საათის წინად დაბრუნებულიყვნენ. მეტად გაოცდნენ ძმები ფარუკის დანახვაზე და უნდოდათ დაეჯერებინათ ყველანი, რომ საშინელ მცურავთა სისინის გაგონებაზე თავ-ზარ დაცემულნი გამოვიქვით მის წყვლიაღში და თან ვფიქრობდით, ალბად ფარუკიც თავს უშველიდაო.

ფარუკმა არჩია ისევ ეს ყალბი ამბავი დაეჯერებინა, ვიდრე თავის ძმებისთვის ასეთი საშინელი ლალატი შეეწამებინა; არავითარი საყვედურიც არ უთქვამს მათთვის; კვლავ ჩვეულებრივ სცხოვრობდა მათთან და არც-კი აწუხებდა შესრულებინათ ფიცი, რომლის ძალით ტფილისიდან უნდა გასულიყვნენ, როცა ზეიფადინი ტახტის მომავალ მემკვიდრეს დაასახელებდა.

III

რვა თვე ძლივს იქნებოდა გასული მას შემდეგ, რაც ახალგაზრდები ზეიფადინთან იყვნენ, რომ მთავარი, იმათი მამა, ნადირობის დროს გადმოვარდა ცხენიდან და მოულოდნელად გარდაიცვალა. მემკვიდრე არა ჰყვანდა დანიშნული. სამი ძმა არ დასთანხმდა იმ დედაბრისაგან ნაუწყებ განაჩენს, ვისთანაც ზეიფადინმა გაჰზავა, და თვითეულმა მათგანმა შეადგინა ცალკე დასი, რათა ფარუკი გამოერიცხათ და მის ადგილას თავის თავი აერჩევიებინათ.

ფარუკმა მაშინ კარგად გაიგო მთელი მათი უკეთურება; სწრაფად შეკრიბა ტფილისის წარჩინებულნი მცხოვრებნი და აცნობა ასტროლოგთან წასვლის ამბავი. დაიჯერეს ეს ამბავი, თუ პირადად თვითონ არჩიეს ფარუკი სხვა მეტოქეებს, მთელი კრებული დაუყოვნებლივ ფარუკის მომხრე გახდა.

ამ გვარად, ტფილისში შესდგა ოთხი დასი, რომელნიც

 საქართველოს
 მეცნიერებათა
 აკადემია

მზად იყვნენ ერთმანეთის გასანადგურებლად, და ის შინელი მოქალაქობრივი ომი უნდა ატეხილიყო, რომ მთელი ხალხი, მოწადინებული მშვიდობის ჩამოგდებას, ზეშთავონებულოვით, შეიკრიბა და ახალგაზდა მთავრებს ურჩიო დამორჩილებოდნენ იმის გადაწყვეტილებას, რომელიც ხვალ პირველი შემოვიდოდა ქალაქში; ამასთანავე განუცხადა, თუ ამ პირობას არ მიიღებდნენ, ოთხივეს გამოსწირავდა ტახტს. ფარუკმა ამის საწინააღმდეგოდ სიტყვაც არ დასძრა; არტოკის, კობადისა და დავითისათვის-კი გასაჭირი იყო ამ მორიგებაზე დათანხმება; მაგრამ მეტი რა ჩარა ჰქონდათ. ხალხის წინამძღვრებმა ყოველივე ოინი რომ თავიდან აეცილებინათ, ეს სამი ძმა ცალ-ცალკე დააპატიმრეს, მათს სასახლეებს დარაჯები დაუყენეს და ქალაქის გალავანის კარებიც დააკეტებინეს.

მთელმა ხალხმა ღამე გალავანზე გაათენა იმის მოლოდინში, ვისაც ტფილისისათვის მშვიდობა უნდა მოეტანა. უკვე კარგა გათენებული იყო, არსაიდან არავინ არა სჩანდა. რომ ბოლოს დაინახეს შორიდან ვინმე კეთილი მოხუცი მლოცავი, იერუსალიმიდან მომავალი. ათას მკერდიდან აღმოხდა ხმა სიხარულისა; სწრაფად გააღეს ალყაფის კარები იმ მხარესა, საითკენაც ბერი-კაცი მოდიოდა; გაიქცნენ წინ მისაგებებლად და მერე დიდის ზეიმით წამოიყვანეს სასახლეში.

მოხუცი მლოცავი დიდად განცვიფრებული იყო და არ იცოდა რისთვის მიეწერა ის, რაც მის გარშემო ხდებოდა; მალე ყველაფერი გაიგო: განუცხადეს, შენა ხარ ის, რომელმაც საქართველოსათვის ბატონი უნდა მოგვეყო, შენ უნდა აირჩიო ერთ-ერთი ოთხ მთავართა შორის და ესენი დაემორჩილებიან შენს გადაწყვეტილებასაო.

მლოცავი ძალიან ჰკვირნი მოხუცი იყო. კარგად იცოდა, თუ ამ ახალ-გაზდებში ერთად-ერთს დაასახელებდა, მაშინ დანარჩენებს, რომელნიც გამორიცხულნი იქნებოდნენ, დაუძინებელ მტრად გაიხდიდა. ასეთი საქოჰმანო საქმე რომ

მთლად თავისით არ გადაეწყვიტა, მიჰპართა შემდეგ ხეებს სასახლის ერთ დარბაზიდან ჩამოაღებინა განსვენებულ მთავრის დიდი სურათი, ჩამოაკიდებინა შენობის შუბლის ერთ სვეტზე, მთელი ხალხის თანადასწრებით, მერე გადააზომინა საკმაოდ დიდი მანძილი და სთქვა: ოთხ ძმაში, რომელიც ამ სურათს ისარს მოახვედრებს გულის ადგილას, იმას დარჩება თავის მამის მემკვიდრეობაო.

ძმებს შორის წყენასა და სამდურავს რომ ადგილი არა ჰქონოდა, უყარეს წილი, თუ რომელს უნდა დაეწყო სროლა. წილი კობადს ერგო. მან სტუორცნა პირველი ისარი და მოახვედრა ყანყრატოში დავითმა, რომელიც ცოტა უფრო მარჯვე იყო, სურათს მკერდში მოახვედრა, მაგრამ გულსკი მაინც დააცილა; ხოლო არტოკმა წვივში მოარტყა.

დადგა ფარუკის ჯერი; ხალხმა კარგად იცოდა მისი შეუდარებელი სიმარჯვე და ეჭვიც-კი არავის ჰქონდა, რომ ის მოიგებდა სანაძლეოს; მაგრამ ჭაბუკმა განრისხებით დაღწეა თავისი შვილდ-ისარი და გადაჰყარა.

— მე! — სთქვა მან, — ვტუორცნო ისარი ამ სათაყვანებელ სურათს!.. არა, არასოდეს... თუ გვირგვინი ამ ფასით არის სასყიდელი, უარ-ვყოფ. დაე გამეფდნენ ჩემი ძმები, მათი ბედნიერება არ შემშურდება: ჩემი ხელი-კი არასოდეს არ გაისვრება ამ უღირსის საქციელით, რაც მაგათ ამ წუთას იკადრეს.

დამსწრეთ დიდად მოიწონეს ფარუკის კრძალვითა და კეთილშობილებით აღსავსე გადაწყვეტილება; და ერთხმად და დაჟინებით სთხოვეს მლოცავს დავა მის სასარგებლოდ გადაეწყვიტა.

— ჩემი განზრახვაც სწორედ ეგ იყო, — უთხრა ბრძენმა მოხუცმა, — და ეს გამოცდაც იმიტომ დავნიშნე, რომ თქვენ თითონვე უფრო მეტის გარკვევით გადაგეწყვიტათ, ამ ოთხ ძმაში რომელი უფრო ღირსი იყო ტახტის დაქერისა: მოკრძა-

ლებული პატივისცემა და მტკიცე გრძობა მოვალეობისა, მეფეთა უპირველესი სათნოება; და ფარუკმაც ეგ თვისებანი ეს-ეს არის თქვენს წინაშე ისე ბუნებრივად გამოიჩინა, რომ მგონია უფალს შეურაცხვეყოფდი, რომ არ მეთქვა: „აი ის, ვინც თქვენ შორის უნდა მეფობდეს მეთქი.“

მთელმა ხალხმა სიხარულის კიეინა შექმნა; სამი ბოროტი ახალგაზდა-კი შერცხვენილნი მოშორდნენ იქაურობას და სამუდამოდ მიატოვეს თავისი ქვეყანა...

ხალხმა იქვე ერთგულება შეჰფიცა ახლად გამეფებულს. ფარუკმა მოისურვა მლოცავი თავისთან დაეტოვებინა; მაგრამ კეთილმა მოხუცმა სთხოვა ნება მიეცა უარი ეთქვა ამ წყალობაზე.

—დიდო ბატონო, — მიუგო მან, — ვაი თუ ასე სთქვან, რომ სიკეთე, რასაც თქვენ ჩემზე მოიღებთ, ჯილდო არის სულმდაბალ პირფერობისაო, რაიცა ვითომ მე ჩამედინოს დავის თქვენ სასარგებლოდ გადაწყვეტის დროს; მე-კი მსურს ყველამ იცოდეს, რომ არავითარი ანგარება არა მქონია. ისე განვსაჯე, როგორც ჩემმა სვინიდისმა მითხრა; ზეცას შევთხოვ, რომ ბედნიერი ჰყოს შენი მეფობა, რომ შენი სოცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე ანგელოზებმა, რომელთაც უნდა აღნიშნონ ყოველივე შენი საქმე და შენი სიტყვა, არაფერი ისეთი არ მოიხილონ და არ გაიგონონ, რაც უფლისათვის საამური არ იქნება.

სათნო მოხუცმა, რომ გაათავა ეს სიტყვები, დასტოვა ტფილისი; ისე წავიდა, რომ მეფისაგან არავითარ საჩუქრის მიღება არ ისურვა.

ყველა სათნოება ერთმანეთისაგანაა დამოკიდებული: ფარუკი როგორც კარგი შვილი და კარგი ძმა იყო, ისევე კარგი და კეთილი მთავარი აღმოჩნდა, და საქართველოც ბედნიერი იყო იმის მეფობის დროს.

საქმის
101933

მ რ ი მ ხ ა ტ ვ ა რ ი .

(შემდეგია)

თ ა ვ ი IV.

ენრ პესტალოცი, რომელიც ასე მოუწოდებდად შეხვდა საწყალ ფრიდლანდს და თავის სახლში წაიყვანა, მთელ თავის სიცოცხლეს ღარიბისა და უპატრონოდ დატოვებულ ბავშვების აღზრდა-სწავლებას ანდომებდა. მის სახლში ბევრი ავადმყოფი, სუსტი და კეკვა-ნაკლები ბავშვი სცხოვრობდა. პესტალოცი არავითარ შრომასა და ზრუნვას არა ჰზოგავდა, რომ აღეზარდა ის საცოდავები და მათგან ჯანსაღი და კვიანო კაცები გამოეყვანა.

აარის ოლქში, ლენცბურგის მახლობლად გაშლილ ვაკეზე მოხდენით იდგა პესტალოცის დიდი, ლამაზი სახლი. სახლის გარშემო შემომესრილი იყო ძლიერ დიდი ადგილი, რომელსაც ერთობ ამშვენებდნენ ირგვლივ ჩარგული ალვის ხეები. ამ ადგილის ერთი ნაჭერი მოხნული იყო და შიგ პუ-

რი ეთესა. მეორე ნაჭერი მოფენილი იყო ნოყიერს-მალახით და ზედ ძროხები, თხები და ცხვრები სძოვდნენ. შემდეგ მოსჩანდა სხვა-და-სხვა ჯიშის ხეხილი და კიდევ იქით გაშენებული იყო ბოსტანი, ყოველგვარ მწვანილით სავსე. ზედ სახლის წინ მშვენიერი ბაღია იყო გაშენებული, რომელშიაც ბილიკები შესანიშნავის სისწორით იყო გაკეთებული. ამ სახლსა და მის გარშემო ბაღსა და ბოსტანს „ახალ ეზო“-ს უწოდებდნენ.

აქ პესტალოციმ, მეგობრების შემწევობით, 1775 წელს დააარსა სკოლა, სადაც არა ერთმა ასმა ღარიბმა და უპატრონოდ მიტოვებულმა ბავშვმა ჰპოვა თავ-შესაფარი და აღერსი, მიიღო აღზრდა და მთელ სიცოცხლეში „ახალი ეზო“ თავის საკუთარ სახლად მიაჩნდა, პესტალოცი-კი ნამდვილ მამასავით უყვარდა.

აი ამ სახლში მიიყვანა პესტალოციმ პატარა ფრიდრიხ თავის კატიანად. საკმაოდ გვიან იყო, შინ რომ მივიდნენ. დიასახლისას გარდა, ყველას ღრმად ეძინა. ეზოში რომ ეტლის რახუნის ხმა გაიგონა, გააღო ფანჯარა და ნელის ხმით დაუძახა ქმარს:

—მადლობა ღმერთს, ჰენრი, რომ მშვიდობით მოხვედდი! გეტყობა, მარტოც არა ხარ, —დაუმატა ახალგაზდა ქალმა, როდესაც ეტლში ვიღაცას სახე დაინახა.

— დიად, ანნა! მიხვდი, მარტო არა ვარ: გზაში კარგი რამ ვიპოვნე! სიცილით მიუგო პესტალოციმ.

— იპოვნე?! გაიმეორა პესტალოცის ცოლმა და მაშინვე მიხვდა, რომ ეს ახალი ნაპოვნი უპატრონო ბავშვი იქნებოდა.

— ახლავე შემოვალთ, — განაგრძობდა პესტალოცი: — მხოლოდ იცოდე; არ შეგეშინდეს: ჩემი ნაპოვნი მაინც-და-მაინც ლამაზი ვერაა.

თუმცა ასე გააფრთხილა ქმარმა ცოლი, მაგრამ ქალბატონი პესტალოცი მაინც უნებლიედ შეკრთა და ერთი ნაბი-

ჯით უკან დაიხია, როდესაც ქმარმა მასთან ფრიდლი მიტყდა. —
 ნა. ამ ქალს თავის სიცოცხლეში ყოველგვარი ბავშვი ენახა, —
 ჭუჭყიანიც, ავადმყოფიც, ჭკვა-ნაკლებიცა, — მაგრამ ასეთი
 შესაბრალისი არსება-კი არასოდეს არ ენახა. ახლად მო-
 ყვანილი ბავშვი იყო გამხდარი, ფერმკრთალი, გამოჩერჩე-
 ტებული; ისედაც უშველებელი, ჩაღრმავებული თვალები კი-
 დევ უფრო დიდათ გეჩვენებოდათ; ტანთ ეცვა ჭუჭყიანი ძონ-
 ძები და ხელში კატა ეჭირა; ერთის სიტყვით — იმ ჟამად
 ფრიდლი აჩრდილს უფრო მოგაგონებდათ, ვიდრე ჩვეულებ-
 რივ ცოცხალ ყმაწვილს.

ქალბატონ პესტალოცის შიში დიდხანს არ გაგრძელებუ-
 ლა; რამდენსამე წუთს შემდეგ სრულიად გამოირკვა შიშისა-
 გან და ახლა მხოლოდ იმაზე დაიწყო ფიქრი, თუ რა უნდა
 მოეხერხებინათ საწყალ ფრიდლისათვის.

— უფროსი უწინ ბავშვს კარგად უნდა ვასვით და ვა-
 ქამოთ, — ეუბნებოდა პესტალოცი თავის ცოლს: — შემდეგ და-
 ვაწვინოთ პატარა ცალკე ოთახში; საზოგადო საწოლ ოთახ-
 ში-კი ამის დაწვენა არ ივარგებს, თორემ იქნება დილას სხვა
 ბავშვებმა ხმაურობა დაიწყონ, კატას რომ დაინახავენ; ბავშვს
 კი არაფრისთვის არ უნდა თავის საყვარელ კატის დათმობა.

რამდენსამე წამს შემდეგ ფრიდლის მოუტანეს ჩაი, შემ-
 წვარი ხორცის ნაჭერი და კარაქ-წასმული პური. საბრალო
 ბავშვს მთელ თავის სიცოცხლეში პირველად მოუხდა ასე
 მშვენიერად ვახშობა; არც ახლა იფიწყებდა თავის მეგობარს.

— ციკუნისასაც ხომ ვაჭამო? — ჯერ თვითონაც ერთი ლუ-
 კმა არ ჰქონდა აღებული და ასე-კი შეეკითხა ფრიდლი პესტა-
 ლოცის.

— მაშა, მაშ, ჩემო ფრიდლი! ციკუნისასაც აჭამე! უთუ-
 ოდ ისიც მშიერია, — ალერსით მიუგო გამოჩენილმა კაცთ-მო-
 ყვარე პედაგოგმა.

— ოჰ, კეთილო ადამიანებო, კეთილო ადამიანებო! — ჩუ-

რჩულებდა ფრიდლი და თან თავის საყვარელ ციციუნასსავე მელს უყრიდა.

ნავახშმევს ფრიდლი დააწვინეს კარგს სუფთა ქვეშაგებში, რაც მისთვის სრულიად უცნობი იყო, რადგან საბავშვო ბავშვი საზოგადოდ მწვირიან ჩენჩში გდებას იყო ნაჩვევი.

— ეს ბავშვი ყველა ჩემ ხელში გამოვლილ ბავშვებზედ უფრო სუსტი, გალახული და უგულისყურო მეჩვენება, — სთქვა პესტალოციმ, ცოლთან რომ მარტო დარჩა; მაგრამ, წარმოიდგინე, რა ბედნიერება იქნება, ჩვენის შრომით რომ ეს ბავშვი გამოკეთდეს, დაქკვიანდეს და ერთ დროს პატიოსან საქმის კაცი დადგეს.

პესტალოცის გულ-შემატკივარი და გონიერი ცოლი სრულიად თანაუგრძნობდა ქმრის აზრს და თავის მხრით მზად იყო, თუკი რამ შეიძლებოდა, არ დაეშურა საწყალ ჭკვა-ნაკლებ ფრიდლისათვის.

მეორე დილას ფრიდლი დაბანეს, დავარცხნეს, სუფთა ტანისამოსი ჩააცვეს და პესტალოციმ წაიყვანა დანარჩენ თავის მოწაფეებთან, რომელთა რიცხვი ორმოც-და-ათამდე იყო. ზოგიერთი მათგანი თვითონ მშობლებისაგან იყო სკოლაში მიბარებული, დანარჩენები-კი პესტალოცის პირდაპირ ქუჩებში შეეკრიბა: უკანასკნელნი ისეთივე მშვიერ-მწყურვალნი და უთავშესაფარონი იყვნენ, როგორც ფრიდლი. მათ ყველას ერთნაირად უყვარდათ სკოლაცა და თავისი აღმზრდელიც.

— საყვარელო ბავშვებო, — სთქვა პესტალოციმ, როდესაც დიდ ოთახში შევიდა, სადაც ეს — ეს იყო ლოცვა გაეთავებინათ, აი, ახალი ამხანაგი მოგიყვანეთ. თქვენ, ღვთის მადლით, ყველანი კარგადა ხართ და ჭკუა გაქვთ; ეს საბრალო კი ძლიერ სუსტია და ჭკუაც აკლია. ხომ იცით, ყოველ კეთილ ადამიანს გული შესტკივა ავადმყოფებისა და უძლურებისათვის, ამიტომ იმედი მაქვს, არამც თუ სასაცილოდ არ აიგდებთ ამ ბავშვს, არამედ გულკეთილად და ღმობიერადაც მოეპყრობით.

ქართული
ენის
მეცნიერება

— რასაკვირველია, უსათუოდ შევიყვარებთ, — წამოიძახა ბავშვებმა ერთხმად. ზოგიერთები-კი მაშინვე მიუახლოვდნენ ფრიდლის და ტკბილად გამოელაპარაკნენ.

როგორც ჭკვიანი და გამოცდილი მასწავლებელი, პესტალოცი პირველ დღეებში ფრიდლის არაფერს აკეთებინებდა და ბავშვი ცოტათი შესთვისებოდა სკოლას და თავის ახალ ცხოვრებას შესჩვეოდა. ფრიდლის მისცეს სხვადასხვა სათამაშოები, მისცეს მთელი ყუთი ხის კუბიკებისა, რომლებითაც ბავშვებს საზოგადოდ ძლიერ უყვართ გოჯილეზის შენება; მაგრამ ჩვენმა პატარა ველურმა ამას სრულიად ყურადღება არ მიაქცია. მაშინვე ქალღმერთად და ფანქარს წამოაველო ხელი და დაიწყო ხატვა. განსაცვიფრებელი ის იყო, რომ ფრიდლის ყველა ნახატებიდან ერთი და იგივე საგანი გამოდიოდა: ეს იყო მისი საყვარელი კატა. რა თქმა უნდა, ფრიდლის ნახატები ჯერ-ჯერობით ყველა ტლანქი და უშნო იყო, მაგრამ, თუ დააკვირდებოდით, მაინც შეიძლებოდა შეგემჩნიათ, რომ ყმაწვილს დაბადებიდანვე თან-დაყოლილი ხატვის ნიჭი ჰქონდა. ამგვარმა აღმოჩენამ ძლიერ გაახარა პესტალოცი და მეტადრე მისი ცოლი, რომელსაც თვალი ვერ მოეშორებინა, ეს გამხდარი და სუსტი ხელები რა თავისუფლად ხმარობდა ფანქარს. სამაგიეროდ, ხატვის გარდა, ფრიდლის არაფრის კეთება არ უყვარდა და არც არაფრის ნიჭი ჰქონდა. წერა-კითხვაში ძლიერ სუსტი იყო, ანგარიშისა ხომ სრულიად არაფერი გაეგებოდა, ლაპარაკითაც წინანდლები ძლიერ ცოტას ლაპარაკობდა და იმასაც რაღაც მოსულელოდ, მაგრამ, პესტალოცი მაინც თხოულობდა, რომ ბავშვს უსათუოდ ყოველ დღე ესწავლა, თუნდ სულ ცოტ-ცოტა; დანარჩენი დრო-კი ფრიდლის შეეძლო ხატვისთვის მოენდომებინა და, რამდენიც უნდოდა, ეხატა. თქმა არაა საჭირო, რა დიდი ბედნიერება იყო ეს ჩვენი საბრალო ფრიდლისთვის! ახლა სრულს მის განკარგულებაში იყო ერთი ასპიდის დაფა, ქა-

ღალდი, ფანქარი. ისიც მზად იყო დილიდან-საღამომდე თავის საყვარელ ციკუნიას სურათები ეხატა კატაც მისდა ბედად მთელ საათობით გაუნძრევლად გვერდით უჯდა და ხატვის დროს ხელს არ უშლიდა

ბოლოს ფრიდლის ნახატები თან-და-თან სულ უკეთესი და უკეთესი გამოდიოდა, მეტი სინამდვილითა და დედანსაც უფრო ჰგავდა; ასე რომ ახლა თამამად შეიძლებოდა დაიმედებულიყავით, რომ ოდესმე ფრიდლი კარგი მხატვარი დადგებოდა.

როდესაც პესტალოციმ ფრიდლის ერთი კოლოფი სხვა-და-სხვა სახატავი ფერადები აჩუქა და ასწავლა მათი ხმარება, პატარა მხატვრის სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა.

მოწაფეებმა, რომელნიც აქამდისაც ეფერებოდნენ ფრიდლის, ახლა მეტი ყურადღება მიაქციეს და ხან ერთი, ხან მეორე სურათის დახატვას სთხოვდა. ფრიდლიც მათს თხოვნას დიდის სიამოვნებით ასრულებდა და დაუღალავად ხატავდა თავის ნაცრისფერ კატას, სულ სხვა-და-სხვა მდგომარეობაში; შემდეგ კატებისა და მათის კნუტების მთელ ჯგუფების ხატვა დაიწყო და ამხანაგებს ურიგებდა.

მხოლოდ ერთს ბავშვს, სახელად რუდოლფს, ანუ როგორც საზოგადოდ სკოლაში უწოდებდნენ—რუდის, ფრიდლი ერთ სურათსაც არ აძლევდა და აი რისთვის: პირველ დღეებში, როდესაც ფრიდლი სკოლაში შევიდა, ეს რუდი დასცინოდა, მთელი დღე კატას არ სცილდებოდა, და „მეკატე“-ც დაარქვა. მშობარა და უწყინარმა ფრიდლიმ ვერ დაივიწყა ეს შეურაცხყოფა, რომელმაც, როგორც ახლაც დავიხსახავთ, მისთვის უმნიშვნელოდ არ ჩაიარა.

ერთხელ, ნასადილევს, ბავშვები ბაღში წავიდნენ, პატარა ნაკვეთ ადგილის გასაწმენდად; აქ პესტალოცის ხეების დარგვა უნდოდა და მოწაფეების მუშაობას თვითონ ადევნებდა თვალ-ყურს. მშვენიერი ამინდი იყო. ბავშვები მხიარულად მუშაობდნენ, თან იცინოდნენ და ლაზღანდარობდნენ. ამ

დროს უეცრად ღობეზე ფრიდლის კატა გამოჩნდა. კატა დაინახეს, ბავშვებმა მუშაობას მაშინვე თავი დაანებეს და დასაქერად გამოუდგნენ. რასაკვირველია, სრულიადაც არ უნდოდათ კატისთვის რაიმე ენება მიეყენებინათ; მხოლოდ ისე—გაქცევა და წათამაშება უნდოდათ. თვითონ პესტალოცი ჰხედავდა ყველა ამას, მაგრამ არ დაუშლია ბავშვებისათვის, რადგან იცოდა—კატისთვის ერთი ღობეზე შეხტომა სრულიად საკმაო იყო, რომ მღვევრები თავიდან მოეშორებინა. კატაც ასე მოიქცა, მაგრამ სწორედ ამ დროს, თითქოს რაღაც საუბედუროდ, ცელქს რუდის აზრად მოუვიდა ღობიდან კატა უსათუოდ ჩამოეგღო... ბევრი არ უფიქრია, წამოავლო ქვას ხელი, დაუმიზნა და ისე ღონიერად მოარტყა, რომ კატამ ერთი დაკნავლება ძლივს მოასწრო—მკვდარი დაეცა შეშინებულ რუდის წინ, რომელიც ასეთ სამწუხარო შედეგს სრულიად არ მოელოდა. ფრიდლი ამ დროს ფანჯარასთან იდგა და უყურებდა, ბავშვები რომ კატას დასდევდნენ; ისიც დაინახა, რუდიმ რომ კატას ქვა ესროლა, და, როცა თავის მეგობრის გულშემზარავი კნავილი გაიგონა, მაშინვე გაექანა დასახმარებლად. მაგრამ როდესაც მკვდარი კატა დაინახა, ჯერ თითქოს გაუკვირდა; შემდეგ ხელის წასმა და ფერება დაუწყო; მაგრამ, რაკი კატამ აღერსზე პასუხი არ გასცა, სასოწარკვეთილი ყვირილით წამოვარდა და ეცა თავის მტერს. რუდი ჯერ კიდევ გონს ვერ მოსულიყო, რომ ფრიდლიმ წამოაქცია, დაუწყო ცემა, კბენა და ისე გახელდა, რომ პესტალოციმ ძლივს მოუსწრო და ხელიდან გამოჰგლიჯა. შემდეგ, როგორც იყო, დიდის გაჭირვებით დაამშვიდა კატის სიკვდილით გულჩათუთქული ფრიდლი.

ბაღში მალე ისევ ჩვეულებრივი წესი დამკვიდრდა. რუდი სახლში წაიყვანეს, წამალი დაალევიანეს და დააწვინეს. დანარჩენმა მოწაფეებმა თავის ჩვეულებრივს გაკვეთილებს მოჰკიდეს ხელი. ფრიდლი-კი, პესტალოციმ საჭიროდ დაინახა დასა-

სჯელად ცალკე პატარა ოთახში დაემწყვდია, რომ იქვე დაემწყვდნა და მშვიდებულიყო და მოეფიქრა თავისი საქციელი. ამგვარად გავიდა ერთი საათი. შებინდებისას ქალბატონმა პესტალოციმ დაუძახა ქმარს და სთხოვა წასულიყვნენ ფრიდლის სანახავად. „სწორედ გული მიკვდებაო,“ — ამბობდა ქალი, — „როდესაც წარმოვიდგენ იმ უნუგეშო ცრემლებს, ფრიდლი რომ კატის სიკვდილის გამო ღვრის; უთუოდ ეს კატა მისთვის ყველაფერზედ ძვირფასი იყო.“ პესტალოციმ გაუგონა ცოლს და მიუახლოვდა იმ ოთახის კარს, სადაც პატარა ტყვე იყო დაწყვდებული. ყური დაუგდო: ჯერ მხოლოდ რაღაც ყრუ ქვითინი მოესმა, შემდეგ გაარკვია ფრიდლის სამწუხარო ხმები, რომლითაც დასტიროდა თავის დაკარგულს ნაცრისფერ კატუნას.

— ჩემი კარგი, ჩემი საყვარელი ციციუნია მოკვდა! ბოროტმა რუდიმ ქვით მომიკლა! მეც მინდა მოკვდე! ისმოდა გულდამწვარ ბავშვის ხმა, რომელსაც ხანდისხან ქვითინიც ემატებოდა.

ასეთის ღრმა მწუხარების დანახვაზე პესტალოცის ძლიერ შეებრაღა საცოდავი ბივშივი, რომელმაც თავისი ერთადერთი მეგობარი დაჰკარგა, და გადასწყვიტა ისე სასტიკად აღარ დაესაჯა რუდის გალახვისათვის; რუდიმ ერთის მხრით თვითონ დაიმსახურა ასეთი მოპყრობა. პესტალოცის თან იმისიცი ეფიქრებოდა, რომ კატის სიკვდილს ცუდი გავლენა არ ჰქონოდა ფრიდლის მხატვრობის ნიჭზე.

ვახშმის წინ პესტალოციმ მოიხმო ფრიდლი, რომ მცირე საყვედური გამოეცხადებინა და თანაც მწუხარებაში ცოტათი მინც ენუგეშებინა.

— იცი, ფრიდლი, რა საშინლად გალახე საწყალი რუდი? — დაიწყო პესტალოციმ რბილის, მაგრამ თან დარიგებისა და შეგონების ხმით: — საცოდავი ახლა ლოგინადაა ჩავარდნილი და თავი და ხელები ძლიერ სტკივა. ამაში ხომ შენა ხარ დამნაშავე და თვითონა ჰხედავ, რომ სასჯელის ღირსი ხარ.

— კარგი, მაგრამ ნუ მცემ, ჩემო კეთილო მამას მცემ, შენი ჰირომე! რუდი კეთილი იქნება და ფრიდლიც კეთილი გახდება! — ევედრებოდა ფრიდლი და პესტალოცის მამას უწოდებდა, როგორც საზოგადოდ ყველა მოწაფე უწოდებდა.

— მაშ, კარგი; ამ საქმეს ხვალ დილით გავარჩევ, — და დინჯებით მ-უგო პესტალოციმ: ახლა-კი წადი და უთხარი, რომ ვახშამი მოგიტანონ! ეს-კი მოისმინა ფრიდლიმ, მაგრამ ოთახიდან მაინც არ გადიოდა, ხან ერთს ფებს დაებჯინებოდა და ხან მეორეს. ეტყობოდა რაღაცას თქმა უნდოდა და ამავე დროს მწუხარებით უყურებდა თავის აღმზრდელს და მის ცოლს.

— შენ, მგონი, რაღაცას თქმა გინდა, არა? — ჰკითხა ბოლოს პესტალოციმ და აღერსით დაინხრა ბავშვისაკენ.

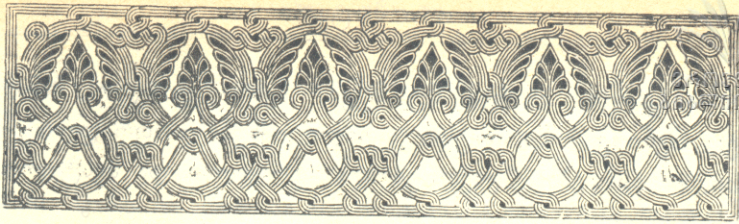
ამ დროს ფრიდლის თვალეზზე ცრემლები მოადგა და მწარე ამოხვრით წაიჩურჩულა: „ციცუნია, ჩემი ციცუნია!“ მერმე პესტალოცის უეცრად ხელი ხელში წაავლო, მაგრად აკოცა ზედ და ოთახიდან ჩუმად გამოვიდა.

მეორე დილას, ყველას განსაცვიფრებლად, დაინახეს, — სკოლაში მოწაფეთა რიცხვს ერთი აკლდა. ეს იყო ფრიდლი, რომელიც ღამით თავის მკვდარ კატით სადღაც გამქრალიყო.

დ. ავალიანი.

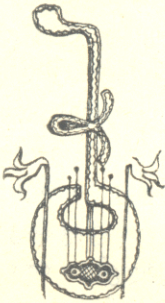
(მკმდევი იქნება).

ჭანეთი და ჭანუზი.

(ეთნოგრაფიული წერილი).

ანები, ანუ, როგორც კიდევ ეძახიან, ლაზები ქართველების თანამოძმე ტომისანი არიან, ისე როგორც მეგრელები და სვანები. ჭანები დღეს თითქმის ყველა მაკმადიანია; სცხოვრობენ უმეტეს ნაწი-

ლად ოსმალეთის (სათათრეთი) იმპერიაში, მხოლოდ უმცირესი ნაწილი სცხოვრობს რუსეთის იმპერიის საზღვართა შორის, სახელდობრ: ჭანები — ჩხალელები. ჩხალელები მოსახლეობენ რვა სოფლად მდინარე კოროხის მარცხენა შესართავის **ჩხალაწყლის** ხეობაში (ბათუმის ოლქის ართვინის მხარეს).

იმ დროს, როდესაც სამ თანამოძმე ტომს — მეგრელებს, სვანებს და საკუთრივ ქართველებს დღეს ცოტად თუ ბევრად

ლაზები.

გვაკავშირებს საერთო ეროვნული ლიტერატურა, ეკლესია, თუმცა ჩვენი ნამდვილი სალი ეროვნული თვითშეგნება და ჩლუნგებულ-დასუსტებულისა, ადვილად წარმოიდგენთ, თუ რა ხიფათი მოვლით ამ მხრივ ჭანებს, რომლებსაც ჩვენთან აღარ აკავშირებს არც ლიტერატურა, არც სარწმუნოება და რომლებიც ამასთანავე ფიზიკურადაც მოწყვეტილნი არიან ჩვენგან. ამასთანავე ჩვენ—ქართველებსაც მივიწყებულნი გვყანან ეს ჩვენი ძმები და იმათსაც არც კარგსა და არც ავს აღარ ვკითხულობთ. ამიტომ გვსურს, მოკლედ მაინც, გავაცნოთ ჩვენს ახალგაზდა მკითხველებს ჭანების დღევანდელი და უწინდელი ყოფა-მდგომარეობა.

ჭანეთი დღეს მდებარეობს ტრაპიზონის ვილაიეთში (ოლქი, გუბერნია) და შეადგენს რიზეს სანჯაყის (მაზრა) ორ კაზას (საბოქაულო). უჭირავს შავი ზღვის ვიწრო ნაპირი სამხრეთ-დასავლეთიდან ჩრდილოეთ აღმოსავლეთისაკენ, ქემერიდან სარპამდის. სარპი უკვე რუსეთის საზღვრებშია, ჭოროხიდან დასავლეთისაკენ სამის საათის სასიარულოზედ. ჭანეთში შემდეგი ქალაქებია, ზღვის პირას გაშენებული: ათინა დასავლეთით, შემდეგ ვიწე, არქაბი და აღმოსავლეთით ხოფე. შემდეგი უმათვრესი მდინარეებია: ათინას-წარი (წყალი), მელესკურ-წარი, ბოდა-წარი, ფორტუნა, ვიწე და ხოფე. ამ მდინარეთა ხეობებში გაბნეულია ჭანების სოფლები, რიცხვით ოთხმოცამდე. ხმელეთით ჭანეთს საზღვრავს ჭანეთის ანუ ლაზისტანის მთა. ამ მთას რამდენიმე მწვერვალი აქვს; დავასახელოთ მხოლოდ ისტორიულად შესანიშნავი პარხალი, რომლის კალთებზე გაშენებულია ამავე სახელის სოფელი ამავე სახელისავე ძველ ქართულ მონასტრით.

ჭანელების ცხოვრების საღსრად ერთის მხრით მეურნეობა, მეორეს მხრით ალებ მიცემობა და სხვა-და-სხვა ხელობა; სთესენ სიმინდს, რომელიც ჰყოფნით 7—8 თვეს, დანარჩენი შეაქვთ რუსეთიდან. სთესენ აგრედვე ბრინჯსაც. ხილი ბევრი მოდის: ვაშლი, მსხალი, თხილი, ფორთოხალი, ლიმონი, ასე

რომ საზღვარ გარედაც გააქვთ. ლაზები კარგი ხელისუფლები არიან: მჭედლები, ქვის მთლელები, კარგი მეზღვაურები, მეპურეები, დურგლები და მხერხავები. ხშირად სამუშაოდ სხვაგან მიდიან: — ჩვენსა, შიდა რუსეთს და პოლონეთს. სახლში ქალები რჩებიან და ყოველგვარ სამუშაოს ეწევიან. ბაზრობაზედაც, რომელიც ყოველ კვირას იმართება, ისინი გამოდიან და წვრილ-ფხვსა და ხილს ჰყიდიან. ქალები, როგორც საზოგადოდ ყველგან სამაჰმადიანოში, ქანთშიაც დამონებულნი არიან: პირზე ჩადრი აქვთ ჩამოფარებული; მამაკაცს, თუ არ მახლობელ ნათესავს, ვერ დაეღაპარაკებიან და სხვ... სახლებს ქვისას იშენებენ უმეტეს ნაწილად, ჰხურავენ კრამიტით. სახლის ახლოს სდგამენ ხის სასიმიწდეს. თავზე ჰხურავთ ჩაბალახი, ახლა თათრულ ქუდსაც იხურავენ (ფესი), ეწყობიან „ჩაქურაში“, ანუ „გურულ ტანისამოსში“, ძლიერ უყვართ იარაღი. იციან ფერხული სიმღერით („ობირუ“), ცალკე ვაჟებმა და ცალკე ქალებმა. ქალების ფერხულს ვაჟები ვერ დაესწრებიან, მაგრამ რადგან ქანური ენა ქალებმა უფრო იციან და კარგ ლექსებს ამბობენ, ვაჟები ფარულად უყურებენ, რომ ლექსები დაიხსომონ.

ეროვნულ საგანძურიდან რაც-კი დღემდის შერჩენიათ ლაზებს ეგ მათი ენაა, რომელიც ძლიერ უახლოვდება მეგრულს. მაგრამ ეს განძიც დღითი დღე იკარგება: მამაკაცები კიდევაც უკადრისობენ ლაზურად ლაპარაკს, უფრო ოსმალური მოსწონთ და ეხერხებათ. ლაზური ენა, მათის სიტყვით, „ქალების ენა“; მართლაც ქალებმა უკეთ იციან ლაზური, ხოლო უბედურება ის არის, ქალს უცხო კაცი ვერ დაეღაპარაკება, რომ მათგან ჩასწეროს ლექსები და ზღაპრები. ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ ასე ცოტაა ჯერ ქანური ტექსტები შეგროვილი. ზღაპრები ხომ სულ არ იყო ჩაწერილი, მხოლოდ შარშან ჩაიწერა სამი ზღაპარი. ამ ზღაპრების ქართულ თარგმანს ქვევით გავაცნობთ მკითხველებს.

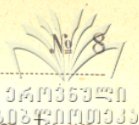
ჭანელი გურულ ტანისამოსში გამაწყობილი.

ისლამის გავლენით ქანებს მარტო ის-კი არ დაავიწყდათ, რომ მე-VI საუკუნიდან მე-XVI-მდის ქრისტიანნი იყვნენ. არამედ ისიც, რომ ქანები ძველი ხალხია და თავის ისტორიას მე-XVI—XVII საუკუნიდან იწყებენ, ე. ი. ისლამის მიღებიდან. დანამდვილებით-კი ქანები, როგორც საზოგადოდ ყველა დანარჩენი მათი თანამოძმე ტომებიც ძველი ხალხია. მათ შესახებ ცნობანი მოიპოვება ასურულ წარწერებში, დაბადებაში (ბიბლია) და ძველ ბერძნულ სხვა-და-სხვა ისტორიულსა და გეოგრაფიულ თხზულებაში. ამ ტომთა და მათ ენათა აღსანიშნავად ამ ბილო დროს აკადემიკოსმა ნ. ი. მარმა შემოიღო ტერმინი: „იაფეტური“ („იაფეტური ხალხნი“ და „იაფეტური ენები“). ეს ტერმინი დაბადებიდანაა ამოღებული იმ საფუძვლით, რომ დაბადების I წიგნის მე-X თავში მოხსენებული „ტუბალი“ (თობალი) და „მოსახი“ (მეშეხი) ნოეს შვილის იაფეტის შთამომავლებად ითვლებიან, ხოლო „ტუბალი“ (ასურულ წარწერების „ტაბალი“, ბერძნების ისტორიკოსების „ტიბარენი“) უდრის შემდეგ დროის „იბერ“-ს, ანუ „ივერს“, „მოსახი“-კი „მესხ“-ს. თავდაპირველად იბერები (ივერები) დასავლეთ საქართველოს მკვიდრთ აღნიშნავდნენ, რომელთა უმეტესობას მაშინ ქან-მეგრელები შეადგენდნენ, ხოლო შემდეგ „ივერი“, „ივერია“ გადაიქცა ქართველ ერის ყველა შემადგენელ ტომთა და მათი მიწა-წყლის აღსანიშნავ სახელწოდებათ, სწორედ ისე, როგორც უფრო გვიან აღმოსავლეთ საქართველოს და ქართველების სახელებს „კარდუ“-ს და „კარდუხი“-ს (ქართუ, ქართველი) მიეცა ფართო მნიშვნელობა მთელ საქართველოს აღსანიშნავად.

კერძოდ სახელწოდება „ქანი“ (სომხურად „ქეან“, „ქანივ“) წარმომდგარია დაბადებისავე „კენ“-ისაგან (კან). აქ საბუთად გამოგვადგება საზოგადოდ იაფეტურ ენებში და კერძოდ ქანურში არსებული ბგერათა შეცვლის ერთი კანონი (ფონეტიკური კანონი). ამ კანონით ბგერანი „ქ“ და „კ“

ერთმანეთში ნაცვალბადობენ; მაგ. „კახი“ ქანურად ნიშნავს „ბელურას“, ხოლო ქანეთის ზოგიერთ ადგილებში იგივე სიტყვა გამოითქმის, როგორც „კახი“; „კობა“ ნიშნავს „უმწიფარს,“ „მეყვეს,“ ზოგან გამოითქმის „მკობა“ (ეს კანონი ქართულშიაცაა: „კაკალი“ = „კაქალი“ = „კაქალი“; „დაკაკლული“ = „დაკაქლული“ და სხვ.) ამნაირად ფონეტიკის მხრივ დაბრკოლება არ არის, რომ „ქანი“ დაბადების „კაან“-ათ აღვიაროთ. გარდა ამისა დაბადება მეორე საბუთსაც გვაძლევს: დაბადების I წიგნის მე-IV თავში თობალ-კაანი მოხსენებულია როგორც რკინისა და სპილენძის (რვალის) მჭედელი. და რომ მაჭთლაც ლითონების დამუშავება დამოუკიდებლად განავითარეს ქართველმა ტომებმა და შემდეგ ეს ცოდნა სხვა ერებს გადასცეს, ამას თვით ლითონის სახელები ჰმოწმობს: ქართულში და მის მონათესავე ენებში თითქმის არც ერთი ლითონის სახელი არ არის ნასესხები სხვა ენებიდან, პირიქით, სხვა ენებს აქედან უსესხიათ ლითონთა სახელები, მაგ., ევროპული „ბრონზა,“ სპარსული „ბირინჯ“ იგივე ქართული „სპილენძი,“ სვანური „სპილენძ,“ მეგრული „ლინჯი“ და სომხური „პლინძ“-ია. „სპილენძი“-კი ჰნიშნავს „სპერის,“ ანუ „ისპირის“ ლითონს. ქალაქი „სპერი“ (ისპირი) იმყოფება ქოროხის სათავეში, რაც აგრედვე ნიშნავს „იბერთა“ (ჰბერთა) ქალაქს.

ზემო მოყვანილ ფონეტიკურ კანონით „ქოროხი“-ს მეორე ფორმა შესაძლოა „კოროხი;“ თუ „რ“-ს „ლ“-სათ შევცვლით, რაც აგრედვე ჩვეულებრივი მოვლენაა იაფეტურ ენებში, მაშინ მივიღებთ „კოლოხს“, აქედან-კი „კოლხს,“ ე. ი. ძველად განთქმულ „კოლხისი“-ს (კოლხიდა) სახელს. მაშასადამე ქანები ძველ-კოლხების ნაშთს წარმოადგენენ და „კოლხისი“ თავდაპირველად იმყოფებოდა არა „ფაზისრიონის,“ არამედ „ფაზის-ქოროხის“ მიდამოებში. ამ ორ მდინარეს ძველი მწერლები ხშირად ერთმანეთში ურევენ, მით უმეტეს

საქართველოს
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

რომ „კოლხიდა“-ს ჰგულისხმობდა ხშირად არა მარტო საკუთრივ კოლხიდას, არამედ მთელ დღევანდელ სამეგრელოსაც და იმერეთის ნაწილსაც შორაპნამდის. ხანდახან-კი პირიქით „სამეგრელო“ ჰნიშნავდა აგრედვე კოლხ-დასაც და ამისთვის ტრაპიზონი ამ შემთხვევებში სამეგრელოში ირიცხებოდა. ეს გარემოება აიხსნება იმ მიზეზით, რომ კოლხიდა და სამეგრელო ხშირად ერთ სახელმწიფოს შეადგენდნენ.

რაც შეეხება ქანეთის და ქანების მეორე სახელწოდებას „ლაზიკა“-სა და „ლაზი“-ს, ეს სახელწოდება სვანურია და შესდგება წინსართ (პრეფიქსი) „ლა“-საგან, რომელიც სვანურში ადგილის აღმნიშვნელია, და სიტყვა „ზან“-ისაგან. „ზან“-ს კი სვანები ეხლაც ეძახიან მეგრელებს და წინად, ალბად, ქანებსაც. ამნაირად „ლაზიკა“ ნიშნავს ქან-მეგრელებით დასახლებულ ადგილს და „ლაზი“ (ლაზანი) ლაზიკაში მცხოვრებს. სახელწოდება „ქანეთი“ და „ქანი“ უფრო ძველია, ვიდრე „ლაზიკა“ და „ლაზი“.

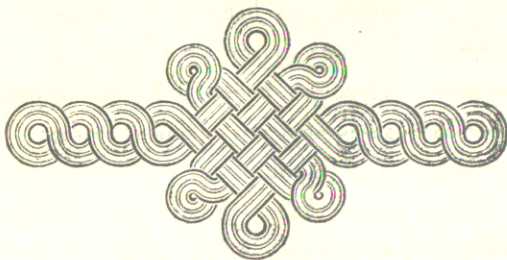
ქანების ისტორიულ სვე ბედის დაწვრილებით განხილვას აქ არ შეუდგებით. თუ ვ-ნმე მოისურვებს უფრო დაწვრილებით ქანების გაცნობას, ურჩევთ მიჰმართონ ქვემოთ ჩამოთვლილ წყაროებს*). აქ, დასასრულ, ვიტყვით, რომ ერთ დროს ქანებსაც სხვა თანამოდმე ტომებთან ერთად თავის წვლილი ქართულ ეროვნულ კულტურის საუნჯეში, სხვათა შორის ქანებმა, როგორც ბიზანტიასთან დაახლოვებულ და მის გავლენის ქვეშ მყოფმა ტომმა, ხელი შეუწყეს დანარჩენ თანა-

*) 1, Н. Марръ. „Крещеніе армянъ, грузинъ, абхазовъ и алановъ св. Григоріемъ“ (Зап. Вост. Отд. Рус. Арх. Общ. т. XVI, 1905 г.), 2, მისივე „Грамматика чанскаго языка,“ С.-Пб. 1910. 3, მისივე „Изъ поѣздки въ Турецкій Лазистанъ“ (Изв. Имп. Ак. Наукъ, 1910 г.). 4, ივ. ჯავახიშვილი, „ქართველ ერის ისტორია,“ ტფილისი 1908 წ. 5, I. Кипшидзе, „Дополнительныя свѣдѣнія о чанскомъ языкѣ“ С.-Пб. 1911.

მოდმე ტომების ბიზანტიასთან დაახლოვებას. ბიზანტიის წინააღმდეგ რევებზე ამაღლებულმა ოსმაღეთმა კარგა ხანია სრულებით მოგვეწყვიტა ჭანეთი. სარწმუნოების დაკარგვასთან ერთად, ისინი თანდათან ყოველსავე ეროვნულ თავისებურობას ჰკარგავენ აგერ 3—4 საუკუნეა და ამ თავისებურობის სუსტი ნიშნები დღეს ძლივს და შეინიშნება. მაგრამ ჯერ კიდევ არ ვკარგავთ იმედს, არა გვეჯერა, რომ სულთაბრძოლა უკვე დაიწყა. ახლა ისეთი დრო დადგა, რომ ეროვნული თვითშეგნება ყველგან იღვიძებს: ერთის ერის წარმომადგენელი ერთმანეთს უახლოვდებიან, ეცნობიან, უკავშირდებიან, სულიერად მაინც, რომელ სახელმწიფოშიაც კი უნდა სცხოვრობდნენ და რა სარწმუნოებასაც უნდა აღიარებდნენ. არც ჩვენ და ლაზებს უნდა შეგვიშალოს ხელი ამ დაახლოვებაში იმ გარემოებამ, რომ სხვა და სხვა სახელმწიფოში ვცხოვრობთ და სხვა და სხვა სარწმუნოებას აღვიარებთ...

საჭიროა დაუღალავი მუშაობა ორივე მხრიდან, მაგრამ რადგან ჩვენ უკეთეს გარემოებაში ვართ, ვიდრე ლაზები, თავდაპირველად ჩვენი ვალია გავადვიძოთ მათ შორის ეროვნული თვითშეგნება, გადაუშალოთ ქართული „წიგნი,“ რომ თითონ დაინახონ: რა იყვნენ, რა არიან და საით უნდა წავიდნენ.

ი. ყიფშიძე.

რომ „კოლხიდა“-ს ჰგულისხმობდა ხშირად არა მარტო საკუთრივ კოლხიდას, არამედ მთელ დღევანდელ სამეგრელოსაც და იმერეთის ნაწილსაც შორაპნამდის. ხანდახან-კი პირიქით „სამეგრელო“ ჰნიშნავდა აგრედვე კოლხიდასაც და ამისთვის ტრაპიზონი ამ შემთხვევებში სამეგრელოში ირიცხებოდა. ეს გარემოება აიხსნება იმ მიზეზით, რომ კოლხიდა და სამეგრელო ხშირად ერთ სახელმწიფოს შეადგენდნენ.

რაც შეეხება ჭანეთის და ჭანების მეორე სახელწოდებას „ლაზიკა“-სა და „ლაზ“-ს, ეს სახელწოდება სვანურია და შესდგება წინსართ (პრეფიქსი) „ლა“-საგან, რომელიც სვანურში ადგილის აღმნიშვნელია, და სიტყვა „ზან“-ისაგან. „ზან“-ს კი სვანები ეხლაც ეძახიან მეგრელებს და წინად, ალბად, ჭანებსაც. ამნაირად „ლაზიკა“ ნიშნავს ჭან-მეგრელებით დასახლებულ ადგილს და „ლაზი“ (ლაზანი) ლაზიკაში მცხოვრებს. სახელწოდება „ჭანეთი“ და „ჭანი“ უფრო ძველია, ვიდრე „ლაზიკა“ და „ლაზი“.

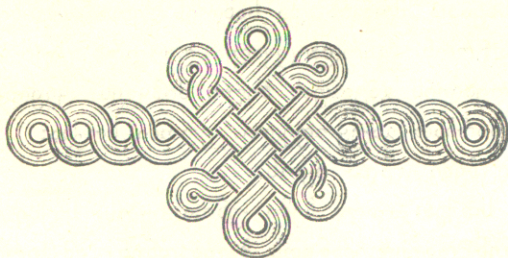
ჭანების ისტორიულ სვე ბედის დაწვრილებით განხილვას აქ არ შეუდგებით. თუ ვ-ნმე მოისურვებს უფრო დაწვრილებით ჭანების გაცნობას, ურჩევთ მიჰპართონ ქვემოლ ჩამოთვლილ წყაროებს*). აქ, დასასრულ, ვიტყვი, რომ ერთ დროს ჭანებსაც სხვა თანამოძმე ტომებთან ერთად თავის წვლილი ქართულ ეროვნულ კულტურის საუნჯეში, სხვათა შორის ჭანებმა, როგორც ბიზანტიასთან დაახლოვებულ და მის გავლენის ქვეშ მყოფმა ტომმა, ხელი შეუწყეს დანარჩენ თანა-

*) 1, Н. Марръ. „Крещение армянъ, грузинъ, абхазовъ и алановъ св. Григоріемъ“ (Зап. Вост. Отд. Рус. Арх. Общ. т. XVI, 1905 г.), 2, იგივე „Грамматика чанскаго языка,“ С.-Пб. 1910. 3, მისივე „Изъ поѣздки въ Турецкій Лазистанъ“ (Изв. Имп. Ак. Наукъ, 1910 г.). 4, ივ. ჯავახიშვილი, „ქართველ ერის ისტორია,“ ტფილისი 1908 წ. 5, I. Кишшидзе, „Дополнительныя свѣдѣнія о чанскомъ языкѣ“ С.-Пб. 1911.

მოდმე ტომების ბიზანტიასთან დაახლოვებას. ბიზანტიის ნაწილებზე რევებზე ამალღებულმა ოსმალეთმა კარგა ხანია სრულღებით მოგვწყვიტა ჭანეთი. სარწმუნოების დაკარგვასთან ერთად, ისინი თანდათან ყოველსავე ეროვნულ თავისებურობას ჰკარგავენ აგერ 3—4 საუკუნეა და ამ თავისებურობის სუსტი ნიშნები დღეს ძლივს ღა შეინიშნება. მაგრამ ჯერ კიდევ არ ვკარგავთ იმედს, არა გვჯერა, რომ სულთაბრძოლა უკვე დაიწყო. ახლა ისეთი დრო დადგა, რომ ეროვნული თვითშეგნება ყველგან იღვიძებს: ერთის ერის წარმომადგენელი ერთმანეთს უახლოვდებიან, ეცნობიან, უკავშირდებიან, სულიერად მაინც, რომელ სახელმწიფოშიაც კი უნდა სცხოვრობდნენ და რა სარწმუნოებასაც უნდა აღიარებდნენ. არც ჩვენ და ლაზებს უნდა შეგვიშალოს ხელი ამ დაახლოვებაში იმ გარემოებამ, რომ სხვა და სხვა სახელმწიფოში ვცხოვრობთ და სხვა და სხვა სარწმუნოებას აღვიარებთ...

საქიროა დაულალავი მუშაობა ორივე მხრიდან, მაგრამ რადგან ჩვენ უკეთეს გარემოებაში ვართ, ვიდრე ლაზები, თავდაპირველად ჩვენი ვალია გავაღვიძოთ მათ შორის ეროვნული თვითშეგნება, გადაუშალოთ ქართული „წიგნი,“ რომ თითონ დაინახონ: რა იყვნენ, რა არიან და საით უნდა წავიდნენ.

ი. ყიფშიძე.

I

ჩვენ ამ წუთი-სოფლის სტუმრები ვართ და ერთმანეთს რისთვის უნდა ვაწყენინოთ? ერთი ამას მოუსმინეთ, რა არ გადაჰხედია თავს! ერთ ღროს-კი ესეც ჩვენსავით ადამიანი იყო.

მ ქვეყანას ერთი კაცი სცხოვრობდა. ას წელიწადზე მეტი ჯან-საღად გაატარა და შემდეგ გარდაიცვალა. მისი სხეული მიწად იქცა. ამ ადგილს კრამიტის საკრელი ქარხანა გამართეს და კრამიტის კრას მიჰყვეს ხელი. ერთი კრამიტი ამ კაცის მიწადქცეულ სხეულიდან გაკეთდა. შემდეგ ეს კრამიტი ერთს სახლს დაჰხურეს. ორასმა წელმა განვლო. კრამიტი სახურავიდან გადმოვარდა და ისევ მიწად იქცა. ახლა სხვა კაცმა ამ კრამიტის მიწისაგან ერთი ქოთანი გააკეთა. ქოთანში ასის წლის განმავლობაში სხვა-და-სხვა საქამადს ჰხარშავდნენ; შემდეგ გატყდა, — აიღეს და გადააგდეს. ისევ მიწად იქცა. ახლა მეაგურე მოვიდა ამ ადგილას და ამ მიწიდან აგური გააკეთა. ერთი კაცი სახლს აშენებდა; ეს აგურიც წაიღო სხვათა შორის და სახლის ერთ კუთხეში დაატანა. სახლის პატრონი გარდაიცვალა და ორი ვაჟი დარჩა. ვაჟებმა საცხოვრებლის გაყოფას ხელი მიჰყვეს, ყველაფერი გაიყვეს; სახლი დარჩათ გაუყოფელი. ერთმა სთქვა:

— სახლი ჩემი უნდა იყოს.

მეორემა სთქვა: — არა ჩემი უნდა იყოს. საქმე გაჰწვავდა, ძმები წაიკიდნენ და ერთმანეთს ჰკლავდნენ. ამ ღროს სახლის ერთ კუთხიდან ხმა მოესმათ:

— არ მოკლათ ერთმანეთი! რად გინდათ ეს სახლში
 ქვეყნიური სიმდიდრის სიყვარული რათა გაქვთ და იმისთვის
 ძმები ერთმანეთს რათა ჰკლავთ?

ძმები შიშის კანკალმა აიტანა და ჩხუბს თავი დაანებეს.

— შენ ვინა ხარ?—ჰკითხეს ძმებმა ამ უცნაურ მამხილე-
 ბელს.

— მეც თქვენისთანა კაცი ვიყავი და ახლა აგური ვარ;
 თქვენც ჩემისთანა ბედი მოგელით,—უპასუხა აგურმა და რაც
 თავს გადაჰხედოდა, ყოველივე უამბო ძმებს.

ძმებმა ჩხუბზე ხელი აიღეს და შეურიგდნენ ერთმანეთს.

ი. ყიფშიძე.

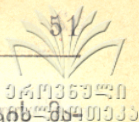
ზღვის სიმდიდრე.

(შემდეგა).

უნძული ცეილონი მცენარეულობით ძალიან მდიდარია, მაგრამ დასავლეთის ნაპირები, სადაც ზღვაში ბევრი მარგალიტის ნიჟარებია, სრულ უდაბნოს წარმოადგენს. ნიადაგი იქ მშრალი, ქვიშიანი და უნაყოფოა; იქ თითქმის არაფერი არ ხარობს. ზაფხულობით მაინც ყველაფერი მზისაგან გადაბუ-

გულია. საშინელი სიცხე და კაპანაქებაა; არ არის ჩრდილი, არც ნიაფი, რომ ცოტათი მაინც გაუგრილოს ადამიანს გახურებული გული; იქ თითქმის მთელი წელიწადი არაფერს კაპანებს. მაგრამ, აი, დგება დრო მარგალიტის ჭერისა და უდაბნო მხარე უცებ ცოტა ხნით ისე გამოცოცხლდება, რომ ვე-

ღარ იცნობთ. ყოველ კუთხიდან მოდიან აქ მარგალიტის მარგალიტის ძიებელნი: ვაჭრები, ნავების პატრონები, მუშები, მთავრობის მოხელენი—თვალ ყურის სადევნებლად, სალდათები—ქონების დასაცავად. უდაბნო ნაპირებზედ სწრაფად გააშენებენ რიგზედ ჩამწკრივებულ ქოხებს. მეწვრილმანეები ხსნიან თავიანთ საწვრილმანოს; თვალთმაქცები, მოცეკვავეები ჰმართავენ წარმოდგენებს მდიდარ ვაჭრებისა და ნავთ-პატრონების გასართობად. ნაპირებზედ ხალხი მოძრაობს, სიცოცხლე სდუნს და გადმოადის. დანიშნულ დღეს დილიდან 200 ნავამდის გადის ზღვაში. მარგალიტის ნიჟარები ზღვაში ბუდობენ ნაპირებიდან რამდენსამე ვერსზედ. თვითოეულ ნავში ჩვეულებრივ იმყოფებიან: პატრონი ნავისა, რამდენიმე მენიჩხე და ათი მჭერავ-მყვინთავი. ერთ ერთს ნავში სხედან მოხელენი, რომელნიც ჭერას თვალ-ყურს ადევნებენ.

როდესაც ყველა ნავები მოეწყობიან, მთავრობის ნავიდან ანიშნებენ და ნავები ისრებივით სრიალდებიან ადგილების დასაჭერად. მერე იწყება მუშაობა. ნავიდან უშვებენ ზღვაში თოკს, რომელზედაც გამობშულია მძიმე ქვა და ბადე. მჭერავი, თითქმის მთლად ტიტველი, ცალის ფეხით შესდგება ქვაზედ, ცალ ხელს მაგრად მოსჭიდებს თოკს და ეშვება ზღვაში. ძირში მჭერავი ჩამოდის ქვიდან, ხელით-კი მაგრა უჭირავს თოკი, მეორე ხელით სცილილობს რაც შეიძლება მეტი ნიჟარები მოჰგლიჯოს და ჩასდოს ბადეში. როდესაც მჭერავი იგრძნობს, რომ მეტი აღარ შეუძლია გასძლოს უჭაეროდ, მაგრად გაანძრევს თოკს, რომელსაც მაშინვე ზევით ასწევენ. თვითონ-კი თოკს ხელს უშვებს, ორივე ხელს ტანზე მიიდებს და წყალი თვითონ ამოაგდებს ზევით. ამოპყოფს თუ არა თავს, აქ რამოდენსამე წუთს მძიმედ სუნთქავს, ისვენებს და მერე ისევ ეშვება ძირს. ასე ეწევა მჭერავი თავის მძიმე უღელს მთელ დღეს.

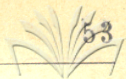
თითოეული მჭერავი ჩადის ზღვის ძირას ერთის დღის

განმავლობაში 40—50-ჯერ. ბოლოს დგება დრო შინ დაბრუნებისა. მთავრობის ნავიდან ზარბაზნის სროლა მოისმის. ეს იმის ნიშანია, რომ მუშაობა გათავდა და ყველა ნავი ნაშო-

მარგალიტის ნიჟარების ჭერა.

ვართ ბრუნდება ნაპირზედ, სადაც ხალხი მოუთმენლად მოეღის და დიდის ხმაურობა-ღრიანცელით ეგებება. მთელი სა-

შოგარი იყოფება რამოდენსამე ნაწილად: ერთი ნაწილი ეძლევა მკერავებს, როგორც ქირა, მეორე ნაწილი — მთავრობის მოხელეებს, როგორც ხარკი, დანარჩენს პატრონი ჰყიდის. ეს გაყოფა-გაყიდვა ნამდვილი ბედის ცდაა. ნიჟარები იყოფა და იყიდება დაფარულ-გადაუსწნელი: არავინ იცის, იპოვნის თუ არა თავის ხვედრს ნიჟარაში მარგალიტს. უკვე იცით, რომ მარგალიტი იშვიათად აღმოჩნდება ხოლმე: რამდენსამე ათეულ და ხან რამდენსამე ასეულ ნიჟარაზედ მოდის მხოლოდ ერთი მარგალიტიანი. შეიძლება იყიდოთ აუარებელი ნიჟარები და არც ერთში არ აღმოჩნდეს მარგალიტი; მაგრამ შეიძლება იყიდოთ ნახევარ ფასად რამდენიმე ნიჟარა და

მარგალიტის ნიჟარები. მარგალიტის ნიჟარა მარცხნივ ცოტათი გახსნილია, იმაში მოსჩანს მარგალიტი. (1—8) — სხვადასხვა ფორმის მარგალიტები.

ერთში-კი აღმოჩნდეს. ისეთი მარგალიტი, რომელიც ღირებ კაცს უცებ გაამდიდრებს. ძალიან მსხვილი და კარგის ფერის მარგალიტი ზოგჯერ ღირს რამდენსამე ასი ათას მანეთად. პატარა მარგალიტები გაცილებით იაფია: ერთი ლოტი წვრილის მარგალიტისა ღირს 60 მანეთი და ერთი ლოტი კიდევ

უფრო წვრილისა—ნ მანეთი. მარგალიტის ნიჟარა რომ მარტო მარგალიტს იძლეოდეს, მაშინ იმისი ჰერა არ იქნებოდა სხეირო საქმე. მაშინ უმეტესი ნაწილი დანაჰერისა, რომელშიაც მარგალიტი არ აღმოჩნდებოდა, უნდა გადაეგდოთ. მაგრამ თვით ნიჟარაც სასარგებლოა და იყიდება, იმიტომ რომ შიგ სადაფია. ერთი გირვანქა კარგის ნიჟარისა ღირს 60 კაპ. ნიჟარა გარშემო უფრო თხელია. ამ თხელ ნაწილებიდან აკეთებენ ფოლაქებს და სხვა პატარა ნივთებს; შუაგული ნაწილი კი სქელია და კარგის თვისებისა; ამ ნაწილიდან აკეთებენ უფრო ძვირფასს და ღიდ ნივთებს.

გაუყიდავ ნიჟარებს აგროვებენ ცალკე საწყობში, რომელსაც მაღალი კედლები აქვს შემოვლებული და იატაკი ცალ-მხარეს დახრილი. იატაკზედ რამდენიმე ღარია და წყალი მუდამ მოდის. ლორწოიანი ცხოველები მალე იხოცებიან და ღლებიან. როდესაც ცხოველი კვდება, ნიჟარა თავის თავად იხსნება და წყალი ჩამორეცხს მარგალიტებს. წყალს ღარებში მიაქვს მარგალიტი, მაგრამ ქვემოდ განსაკუთრებული ბადეებია გაბმული და მარგალიტი აქა რჩება ამ ღროს ჰაერი გაჟღენთილია სიმყრათით. ეს მყრალი ჰაერი და სიცხე ცუდად მოქმედობს ადამიანის ჯანმრთელობაზედ და ვრცელდება სხვადა-სხვა ავადმყოფობა.

ამ ღროს მარგალიტის მაძიებელნი სტოვებენ ამ მიღამოებს და მიღიან; არე მარე ისევ ყრუვდება, მხოლოდ საწყალი სალდათები რჩებიან აქ მცველებად და უნდა ღარჩენ იმ ღრომდე, ვიდრე უკანასკნელი ლოფორტიქინაც არ დაღება. ბოლოს ისინიც სტოვებენ კუნძულს და იქაურობა მალად უდაბნოვდება. რამდენი უსახღერო შრომა, დაბრკოლება, რამდენი ავადმყოფობა და ბოროტ-მოქმედება მოაქვს ამ წარმოებას, და ეს ყოველივე იმიტომ, რომ იშოვნონ ძვირფასი და მშვენიერი სამკაული.

მარგალიტის ნიჟარას გარდა, მარგალიტს ამზადებენ ზო-

გიერთი სხვა ლორწოიანი ცხოველებიც. ზოგჯერ ჩვენის მსგავსი ნარის ლოფორთქინებიც ამზადებენ მარგალიტს. ამიტომ ამათაც მარგალიტის ნიჟარებს ეძახიან.

მაგრამ იმათში მარგალიტი კიდევ უფრო იშვიათია და თანაც დაბალის ხარისხისა. ჩრდილოეთ და დასავლეთ რუსეთში მცხოვრებლები მდინარეებში იჭერენ მარგალიტს, მაგრამ ეს მრეწველობა აქ არ არის გავრცელებული და სრულებით არა ჰგავს იმ მრეწველობას, რომელიც აზიის ნაპირებზედ სწარმოებს.

რა არის მარჯანი და როგორ შოულობენ.

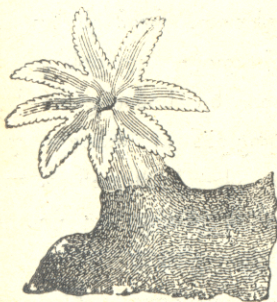
უკვე ვაიგეთ, რა არის მარგალიტი და სადაფი, როგორ ჩნდებიან და სად შოულობენ. ვნახოთ ახლა, რა არის მარჯანი, ის მარჯანი, რომლისასაც ამზადებენ მშვენიერ წითელ მძივებს, ყელსაბმელებს და სხვა. დაუმუშავებელი მარჯანი წარმოადგენს პატარა წითელ შტოებს; ამ შტოებიდან სთლიან მძივებს და სხვა ნივთებს. შეიძლება კაცმა იფიქროს, რომ ეს ხის შტოებიაო. რომ შეგეძლოთ დანახვა, როგორ იზრდება ზღვის ძირას მარჯანი, უსათუოდ იფიქრებდით, რომ ეს ზღვის მცენარეაო. ზღვაში რომელსამე გადმოწოლილ კლდის ქვეშ მიმაგრებულ პატარა შტოიანი წითელი ხე სიმალლით $\frac{1}{2}$ არშინამდის. შიგნით ეს ხე მაგარია; გარედან-კი რბილი და წითელი კანი აქვს შემოკრული; კანზედ აქა-იქ სხედან პატარა თეთრი ვარსკვლავები. აი ნამდვილი მცენარე; ხე წითელის ღეროთი, შტოებით და თეთრის ყვავილებით!

მაგრამ დააცქერდით ერთ ერთ ამ ყვავილთაგანს. აი მისცურავს მასთან რომელიმე პატარა ცხოველი; ვარსკვლავი სწრაფად გაიშვებს თავის სხივებს, მოიტაცებს პატარა ცხოველს და გააქანებს პირში, რომელიც მოსჩანს ნაჩრეტოვით ვარსკვლავის შუა გულში. სჩანს თვითეული თეთრი ყვავილი, ვარსკვლავი, პატარა ცხოველი ყოფილა. იმის სხეულის

აგებულება ძალიან მარტივია: მთელი სხეული ჰგავს კიკას, პირის გარშემო ჩამწკრივებულია რვა რბილი და მოძრავი საწერტელი; პირიდან ქვეით სხეულში მიდის მილა და ქვემო ნაწილი ამ მილისა ჩადის კუჭში. ამ პატარა ცხოველებს ეძახიან მარჯნის პოლიპებს (სიპინებს). პოლპს შეუძლია გამოშვებული საწერტელები მოკუმშოს სხეულთან ერთად და მაშინ რგვალდება ბურთივით. მაგრამ როგორც-კი მიუახლოვდება რომელიმე პატარა ცხოველი მარჯანს, პოლიპი მაშანვე სწრაფად გაიშვერს საწერტელებს და მსხვერპლს ჩაბღუჯავს. დაჭერილი ცხოველი გადადის პირში, შემდეგ მილში და კუჭში. ამ ნაირად იკვებება პოლიპი. სიპინი ჩამჯდარია რბილ წითელ კანში,

მარჯანი.

მარჯნის პოლიპი.

რომელიც გარედ აკრავს მარჯანს და არ შეუძლია მოშორდეს ამ ალაკს. შეუძლია მხოლოდ მოიკუმშოს და ისევ გაიშალოს. ხესავით შტოებიან მარჯანზედ ბევრი პოლიპი სცხოვრობს და ყველა გადაბმულია ერთმანეთზედ წითელ კანის შემწვობით. სჩანს მარჯნის ხე, ეს მთელი მოსახლეობაა პოლიპებისა. წითელ და რბილ კანში

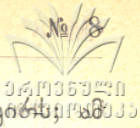
მილია ერთმანეთზე გადახლართული; ამ მილებთან შეერთებულია ყველა პოლიპი. ამიტომ, როდესაც დაჭერილი მსხვერპლი რომელსამე პოლიპის კუჭში მოსამზადებელ წვნად გარ-

დაიქმნება, ეს წვენი მიღების საშვალეებით თანაბრად სხვა პოლიპებშიც. როგორც ჰხედავთ, პოლიპები ერთმანეთს ჰკვებავენ. ამ ნაირად მთელი მარჯნის ხე წარმოადგენს პოლიპების კავშირს და ეს მოკავშირენი ნაშოვარ საზრდოს ძმურად იყოფენ. როგორც ვამბობდით, მარჯნის ხე შიგნით მაგარია და გარედ აკრავს რბილი და წითელი კანი. ეს შიგნითა მაგარი ნაწილი ხისა შესდგება კირისაგან, როგორც

მარცხნივ, მალა არის შუაზე გაჭრილი მარჯნის შტო.
მარჯვნივ მარჯნის ხე.

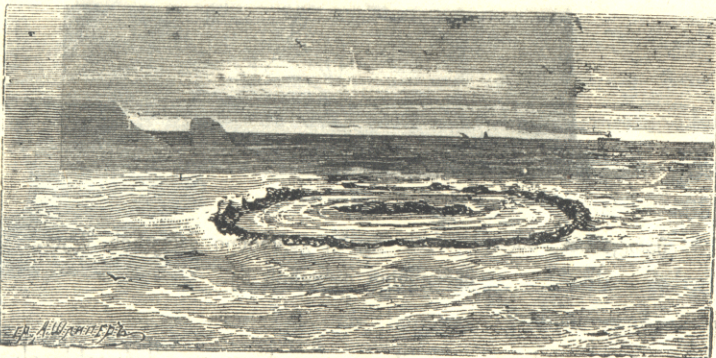
მარგალიტი და სადაფი. მხოლოდ წითელ მარჯანს ეს კირი წითლად აქვს შეღებილი ეს მაგარი ნაწილი მარჯნის ხისა არის ცხოველების ჩონჩხი, მსგავსი იმ ძვლების ჩონჩხისა, რომელიც ჩვენს სხეულშია. ჩვენი ძვლებიც კირისაგან შესდგება.

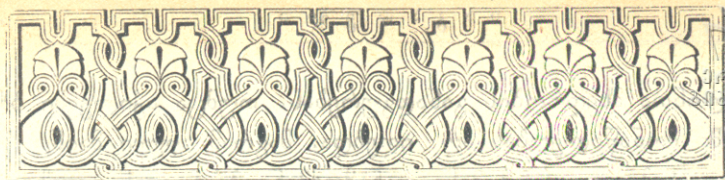

თვითეული პოლიპი უშვებს თავის სხეულიდან კირისაგან შესდგება მარჯნის მაგარი ნაწილები. პოლიპები საერთო ძაღლონით შოულობენ საზრდოს და აგრედვე საერთოდ იკეთებენ იმ ჩონჩხს, რომელზედაც სცხოვრობენ. პოლიპები მრავლდებიან ისე, როგორც სხვა ცხოველები. ახლად გაჩენილი პოლიპიც უშვებს კირს სხეულიდან. ამ ნაირად, როგორც პოლიპები მრავლდებიან, ისე იზრდება მარჯნის ხეც. აი, ეს მაგარი კირის წითელი ჩონჩხი არის ის მარჯანი, რომლისაგანაც ადამიანები აკეთებენ მძივებს და სხვა ნივთებს. მაგარ ჩონჩხს ჩამოაცლიან რბილ კანს და პოლიპებს; რჩებიან წითელი შტოები; ამ შტოებს ხმარობენ სხვა-დასხვა ნივთების დასამზადებლად.

5. წუწუნავა.

(შემდეგი იქნება).

ბრძოლის ომი.

პატროკლოსი და პილოსელი ნესტორი.

როადელების მეომრები თან და თან გარს უვლიდნენ ელლინთა გემებსა და მზად იყვნენ ცეცხლის ალში გაეხვიათ მთელი მხედრობა. მთავარსარდლის აგამემნონის სასოწარკვეთილებას საზღვარი არა ჰქონდა. რაზმების სარდლები, რაც ძალი და ღონე ჰქონდათ, ამხნევებდნენ მეომრებს, მაგრამ გაათფრებულ მტერს იერიში იერიშზედ მოჰქონდა და ელლინთა მდგომარეობას საშიშროებაში აგდებდა. ტროადელების შეუბრალებელმა მახვილმა აქეველთა მრავალი მეომარი გამოასალმა წუთისოფელს, მრავალი მათგანი მძიმედ დაიჭრა. წარჩინებულნი სარდალნიც სისხლით იწურებოდნენ და უკანასკნელის სულის ამოსუნთქვამდის მახვილს მაინც ხელიდან არ უშვებდნენ.

მოხუცმა ნესტორმა ბრძოლის ველიდან თავის სამხედრო კარავში გადაიყვანა მძიმედ დაჭრილი მხედრობის მკურნალი თავადი მახაონი. საბრალოს ჭრილობისაგან სისხლი ნაკადულებრ გადმოსჩქეფდა. ყოვლად გაბრძნობილმა ხალხის მოკეთემ მახაონს მძიმე ჭრილობა წამლებ-შეხავებულს წყლით მოჰბანა, შემდეგ ავადმყოფს ჭრილობა შეუხვია და რბილ ლოჭინში ჩააწვინა.

ძღვეამოსილი აქილევსი თავის გემიდან თვალყურს ადევნებდა ბრძოლის ველს და გულმტკიენეულობით გასცქეროდა

ელლინთა მხედრობის განადგურებას. თუმცა აქილევსმა ზარბაზნაძე
 ლაში მონაწილეობას არ იღებდა, მაგრამ გული მაინც ბოლ-
 მით ევსებოდა, რომ მისი თანამომხენი ბრძოლის ველზედ ასე
 უმწეოდ და შეუბრალებლად ესალმებოდნენ წუთისოფელს.
 აქილევსმა კარგად შეამჩნია, რომ ნესტორს ვილაც დაჭრილი
 მიჰყავდა თავის სამხედრო კარავში, მაგრამ ვინ იყო ეს დაჭ-
 რილი მეომარი, შორიდან ვერ გამოიცნო. ელინთა გმირთა
 გმირმა სთხოვა თავის გულითადს მეგობარს პატროკლოსს, წა-
 სულიყო ნესტორის სამხედრო კარავში და გაეგო, ვინ იყო
 ის დაჭრილი მეომარი, რომელსაც გაბრძნობილი და ყველას
 საყვარელი მოხუცი ასეთის მზრუნველობით თავს ევლებოდა.
 პატროკლოსი დაუყონებლივ გაემართა ნესტორის სამხედრო
 კარავისაკენ. პილოსელმა მოხუცმა დიდის პატივისცემით მი-
 იღო აქილევსის გულითადი მეგობარი და სიყვარულით შესთა-
 ვაზა სავარძელი და მიიწვია დასაჯდომად.

— დიდებულო გმირო! — უპასუხა პატროკლოსმა, — დი-
 დად გმადლობ, მაგრამ მე დასასვენებლად არა მცალიან! აქი-
 ლევსმა წარმომგზავნა შენთან გამეგო, თუ ვინ არის ის დაჭ-
 რილი მეომარი, რომელიც შენს სამხედრო კარავში მოასვენე.
 მე რომ ცოტათი დავიგვიანო, დიდად ვაწყენინებ ჩემს მეგო-
 ბარს აქილევსს, რომელიც მეტად სწუხს ელინთა გმირების
 ამოჟლეტას. მე ახლავე დავბრუნდები და ვამცნობ აქილევსს,
 რომ დაჭრილი გმირი ელინთა მხედრობის მთავარი მკურ-
 ნალი მახაონია!

ტკბილად მოუბარმა და გაბრძნობილმა ნესტორმა ასე
 უპასუხა აქილევსის გულითადს მეგობარს: — დიდად-პატივცე-
 მულრო და კეთილშობილო პატროკლოს! ნუ თუ დიდებულსა
 და გმირთა გმირს აქილევსს კიდევ გული შესტკივა ელინთა
 მხედრობისათვის?!.. ნუ თუ აქილევსმა ჯერ კიდევ არ იცის,
 თუ რა დიდი უბედურება დაატყდა თავს ელინთა მხედრო-
 ბას?!. ვინ იცის, რამდენი სახელოვანი გმირი გამოესალმა წუ-

თისოფელს. რამდენმა მეომარმა განუტევა სული საზარულ ბრძოლის ველზედ! ვინ მოსთვლის ყველა იმ უბედურებას, რომელიც ჩვენს ძლევა-მოსილ მხედრობას თავს დაატყდა; ვინ იცის, რამდენი მწუხარება განიცადა და კიდევაც განიცდის! გმირთა გმირი აქილევსი ყველა ჩვენს გაქირვებას ნათლად ჰხედავს, მაგრამ მაინც თავის ძლევა-მოსილ მირმიდონთა რაზმებს ნებას არ აძლევს ომში მონაწილეობა მიიღონ და ოდნავ მაინც შეგვისუბუქონ ისედაც მძიმე და აუტანელი მდგომარეობა! მენეტეოსის დიდებულო შვილო, ძლევა-მოსილო პატროკლოს! გაუთვალისწინე ელლადის სახელ-განთქმულ გმირს ჩვენის მხედრობის უკიდურესი გაქირვება, ჩვენის საერთო სამშობლოს განსაცდელი, ეგებ გული მოიბრუნოს ჩვენზედ და მონაწილეობა მიიღოს ბრძოლაში. განა კაცი ასე გულგრილად უნდა უცქეროდეს ჩვენ სახელოვან გმირთა დარბევა-დაწიოკებას! გახსოვს, დიდებულო პატროკლოს, როგორის სიტყვებით გამოგისტუმრეს შენა და აქილევსი თქვენმა მამებმა ბრძოლის ველზედ! მოხუცი პელეასის უკანასკნელი სიტყვები იყო: „შვილო აქილევს! მუდამ ჟამს უნდა გახსოვდეს, რომ სახელი და დიდება მხოლოდ და მხოლოდ მამაცობითა და ვაჟკაცობით შეგიძლია მოიხვეჭო! სამშობლოსათვის თავის დადება საუკეთესო ჯილდოა მეომრისათვის! ამიტომ, საყვარელო აქილევს, მუდამ და ყოველ ჟამს უნდა გახსოვდეს შენი სამშობლო ქვეყანა და პირველობა მამაცობაში არავის არ უნდა დაუთმო!“

შენ-კი მამაშენმა მენეტეოსმა იმავე გამოთხოვების ჟამს ანდერძით გითხრა: „ჩემო საყვარელო შვილო, აქილევსი ძლევა-მოსილობაში გაცილებით უნებედ მაღლა სდგას, შთამომავლობითაც უნებედ წარჩინებულია, მაგრამ, რადგან წლოვანობით შენ უფრო დიდი ხარ, შენი მოვალეობაა ყოველს საქმეში ხელმძღვანელობა გაუწიო სიტყვით და საქმით, თუ გსურთ, რომ ბრძოლის ველიდან გამარჯვებული დაბრუნდეთ და მით სამშობლოს ღირსეული სამსახური გაუწიოთ!“ აი დი-

დებული სიტყვები დიდებულ მამულიშვილებისა! თქვენ კი ეს საგულისხმეო სიტყვები სულ დაივიწყეთ. თქვენს თვალ-წინ შეუბრალებელი მტერი ანადგურებს ელინთა მხედრობას, წუთისოფელს ასაღომებს საუკეთესო გმირებს და თქვენ-კი ამ დროს თითქო გულ-გრილად შემოგვცქერით! დიდებულო პატროკლოს! ხომ ჰხედავთ, რომ ს მშობლო უკიდურეს განსაცდელში ჩავარდება, თუ ჩვენი მხედრობა დამარცხდა! ამიტომ, ახლა მაინც სცადე, ეგებ ჩააგონო როგორმე აქილევს თავის მოვალეობა, ეგებ დიდებულმა გმირმა კვლავ მობრუნოს გული ჩვენზე და იარაღს ხელი მოჰკიდოს! თუ ვინცობაა აქილევს ღმერთების მამამთავრის ზევსის წინასწარმეტყველობისა ემინიან და ამიტომ ბრძოლის ველს გაუბრუნოს ხოვე, შეხვეწე, შენა და შენს მირმიდონელთა მამაც რაზმებს მაინც მისცეს ნება ბრძოლაში მონაწილეობის მიღებისა. ნეტავ ყოვლად შემძლებელი ზევსი ინებებდეს და ეს ასე მოჰხდებოდეს! ელინთა მხედრობის საქმე მაშინ, დარწმუნებული ვარ, სულ სხვაფრივ მოეწყობა! მხოლოდ იცი, პატროკლოს, თუ აქილევსმა ნება დაგართოს ომში მონაწილეობის მიღებისა, ეცადე აქილევსის იარაღით შეიარაღების ნებაც მიიღო! ძღვეა-მოსილ აქილევსის იარაღის დანახვაზედ მტერს თავს ზარი დაეცემა, ასე ეგონება, თვით აქილევსს მოუბრუნებია გული და ომში მონაწილეობას იღებსო. ეს გარემოება ელინთა მხედრობას მეტად ხელს შეუწყობს, გათამამებული და თავ-გასული მტერი აწინდებულად ვერ გაკადნიერდება და იერიშს იერიშზედ ვეღარ მოიტანს ჩვენს ხომალდებზედ! ჩვენს შემორებსაც გაბედულობა მიეცემათ და ეგებ ჩვენს საერთო სამშობლოს სახელი და დიდება კვლავ აღუდგინოთ.

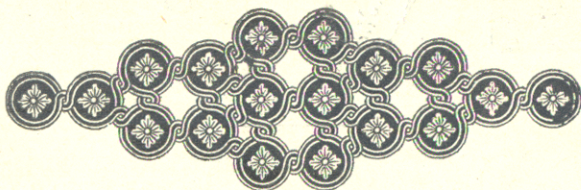
ტკბილ-მოუბარი პილოსელ მოხუცის სიტყვები ღრმად ჩასწვდა გულში მენეტეოსის ძღვეა-მოსილ შვილს. პატროკლოსი ამ სიტყვების შემდეგ დაუყოვნებლივ გაეშურა თავის გულითად მეგობარ აქილევსთან.

ა. მიქაბერიძე.

ნარეკი

ვლისში პეტერბურგის აეროკლუბმა გამოაცხადა გაჯიბრება ჰაერში მფრინავთა შორის პეტერბურგიდან მოსკოვში გადასაფრენად. პეტერბურგიდან მოსკოვამდის 610 ვერსია. გაჯიბრებაში მონაწილეობა მიიღო თორმეტი კაცმა, და მოსკოვს მხოლოდ ერთმა მიაღწია, — ვასილიევმა. (იმ ვასილიევმა, რომელიც ამ რამდენსამე თვის წინად განჯიდან ტფილისს ვადმოფრინდა.) ვასილიევმა გადაფრენას 24 საათი მოახმარა; ფრენით-კი მხოლოდ რვა საათის განმავლობაში იფრინა, დანარჩენი დრო-კი გზაში დასვენებას და აეროპლანის შეკეთებას მოახმარა. დანარჩენებს-კი ვერ გაუღიმა ბედმა: ზოგს აეროპლანი გაუფუჭდა; სამი მძიმეთ დაშავდა, რადგანაც აეროპლანი გადაუტრიალდათ და ჩამოცვივდნენ. ერთიც ჩამოვარდნისას გარდაიცვალა. ასეთი საშინელი მსხვერპლი გამოიწვია ამ გაჯიბრებამ.

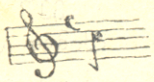
ანდ ა ზ ე ბ ი:

- 1) ჩიტი ეკალს შეეხიზნა და ტოროლა კურცხალსაო.
- 2) ფუტკრისა და ქიანჭველის შრომა კაცს ჭკუას ასწავლისო.
- 3) მოკაკანე კაკაბი მახეში გაეზმისო.

(წარმოდგენილი დ. კარბელაშვილის მიერ).

ბ
ი

სს

ჭამლეტის
ერთი შოშქმედი
ზირი.

3"

პი
პნ

3' ტ

ა